
Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989

II. časť

Recenzenti:

doc. PhDr. Milan Čáky, CSc.
doc. PhDr. Vladimír Gončák, DrSc.
PhDr. Peter Zelenák, CSc.

Miroslav Pekník a kolektív

**ÚSTAV POLITICKÝCH VIED SAV
VEDA, VYDAVATEĽSTVO SAV**

Bratislava 2016

Slovenské politické strany a vstup SR do EÚ (do roku 2012)

JURAJ MARUŠIAK

Vstup do Európskej únie (EÚ) ako nadnárodnej integračnej štruktúry sui generis predstavuje pre Slovensko zmenu nielen z hľadiska jeho medzinárodného postavenia, ale aj z hľadiska vývoja jeho politického systému. Popri nových štátnych inštitúciách si charakter integračných procesov vyžiadal vznik novej úrovne politiky – tzv. polity, čo bolo v podmienkach európskych integračných procesov podmienené vznikom Európskeho parlamentu, ktorý bol priamo volený od roku 1979. Zároveň však naďalej pri formovaní politiky na európskej úrovni zohráva dôležitú úlohu medzivládny princíp. Tieto výzvy, odohrávajúce sa v kontexte europeizácie spoločnosti členských štátov EÚ, t. j. vplyvu európskej integrácie na rôzne oblasti spoločenského života súvisiace s týmto procesom,¹ prispeli k zmenám domácich inštitúcií a konkrétnych politík. Charakter európskej integrácie si na jednej strane vynútil formovanie politických strán na európskej úrovni,² zároveň sa postoj k európskym integračným procesom, k ich nasledovaniu, pokračovaniu a prehlbovaniu stal v členských štátoch predmetom vnútropolitickej diskusie, ktorej aktérom sú popri štátnych inštitúciách aj politické strany.

Vznik novej úrovne politiky odohrávajúcej sa na pôde inštitúcií EÚ vytvoril prostredníctvom volieb do Európskeho parlamentu, ale aj volieb do národných parlamentov, novú dimenziu politickej súťaže, umožňujúcu však aj priestor na formovanie konsenzuálnych priorit v podobe národnostátnych záujmov.³ Na druhej strane vytvoril aj

¹ DANČÁK, B. – FIALA, P. – HLOUŠEK, V.: Europeizace: pojem a jeho konceptualizace. In: *Europeizace. Nové téma politologického výzkumu*. DANČÁK, B. – FIALA, P. – HLOUŠEK, V. (eds.): Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 13.

² FIALA, P. – MAREŠ, M. – SOKOL, P.: *Eurostrany. Politické strany na evropskej úrovni*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu, 2007.

³ Konsenzualita ako jedno z procedurálnych kritérií analýzy „národného záujmu“ – pozri KRATOCHVÍL, P.: Národní zájem a jeho legitimita. In: DRULÁK, P. – HORKÝ, O. a kol.: *Hledání českých zájmů. Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2010, s. 26 – 28.

možnosť ventilovať vnútropolitické konflikty na nadnárodnej úrovni prostredníctvom spolupráce s partnerskými stranami na európskej úrovni

Proces europeizácie politických strán býva v podmienkach postkomunistických štátov, ktoré sa členmi Európskej únie stali po roku 2004, resp. 2007, sledovaný v súčasnej politologickej literatúre primárne metodou „top-down“⁴, t.j. predmetom výskumu je predovšetkým vplyv európskych inštitúcií a integračných procesov na správanie politických subjektov v národných štátoch. Je to dané o. i. relatívne krátkym obdobím ich členstva v EÚ v porovnaní s dovtedajšími členskými štátmi, pričom politické strany z nových členských štátov mali zatiaľ len obmedzenú možnosť zásadnejšie pozmeniť stranický diskurz na európskej úrovni, resp. inštitucionálne usporiadanie politických strán na európskej úrovni, t. j. de facto federácií pôvodných národných politických strán. Preto sa aj v našom texte budeme pridržiavať primárne prístupu „top-down“, hoci sa pokúsime naznačiť aj opačné tendencie, t. j. vplyv rozšírenia EÚ na stranickú politiku na európskej úrovni. V uvedenom kontexte však treba mať na zreteli, že možnosť ovplyvňovať európsky stranický diskurz je podmienená vplyvom daného členského štátu, resp. príslušnej politickej strany, od čoho sa odvíja o. i. počet poslaneckých mandátov v Európskom parlamente (t. j. kvantitatívnymi indikátormi), resp. charakterom a mierou prioritizácie výziev, ktoré daný členský štát, resp. politická strana prináša.

Proces europeizácie politických strán v SR budeme sledovať primárne v rovine tranzitologickej, t. j. budeme sa zameriavať na to, ako demokratické inštitúcie a procesy v transformujúcich sa štátoch strednej a juhovýchodnej Európy napodobňujú inštitúcie a procesy prebiehajúce v demokratických štátoch západnej Európy. Tieto procesy sú charakterizované prvkami tzv. inštitucionálneho „inžinierstva“ v podobe preberania zahraničných skúseností, vstupovania do európskych stranických zoskupení a pod.

Ďalšou rovinou, ktorej sa dotýka europeizácia politických strán, je rovina Európskej únie v interakcii s rovinou členských štátov, spočívajúca vo vytváraní európskeho politického systému, a reakcie politických strán na formovanie a posilňovanie kompetencií orgánov EÚ. Politické strany jednak participujú na zastupovaní národnno-štátnych záujmov na európskej úrovni, ale zároveň prispievajú k zmene domáceho straníc-

⁴ HLOUŠEK, V. – PŠEJA, P.: Europeizace politických stran a stranického systému v České republice. *Politologický časopis XV.*, 2008, č. 4, s. 300.

keho systému, aby zodpovedal požiadavkám a výzvam vyplývajúcim z členstva v EÚ.⁵

Spomedzi aspektov europeizácie politických strán a ich aktivít v kontexte členských štátov EÚ, definovaných Robertom Ladrechom, sa zameriame v prvom rade na otázky zmeny programatiky politických strán, organizačné zmeny, vzťah medzi politickými stranami a vládami na národnnej a európskej úrovni, v menšej miere na vzorce stranicej sfáže a vzťahy presahujúce národný stranický systém.⁶

Výskumnou otázkou z tohto hľadiska je spôsob, akým sa v priebehu prvých siedmich rokov členstva Slovenskej republiky v EÚ podarilo dosiahnuť prepojenie vnútrostátej a európskej úrovne stranicej politiky. Pokúsime sa tiež identifikovať, aký vplyv majú slovenské politické strany na európske straniceke štruktúry.

Teoretický rámec – typológia postojov politických strán k európskej integrácii

V prípade programatiky politických strán v SR vrátane ich samotnej identifikácie s konkrétnymi ideologickými, resp. stranickými rodinami zohrával proces europeizácie významnú úlohu. Osobitne v súvislosti s obdobím rokov 1994 – 1998, keď sa Slovensko vzhľadom na autoritativne tendencie vo vnútropolitickom vývoji dostalo do čiastočnej mezinárodnej izolácie a ostalo mimo hlavných prúdov európskych integračných procesov, ako aj vzhľadom na urýchlenie demokratizačných a trhových reforiem po roku 1998 s cieľom získať pozvanie k prístupovým rokovaniám s EÚ, môžeme konštatovať, že prepojenie europeizácie a procesu spoločenskej transformácie je v prípade Slovenska omnoho intenzívnejšie ako v prípade iných členských štátov vyšehradskej skupiny.

Analýza programatiky politických strán vo vzťahu k EÚ sa opiera o komparáciu kvalifikovaných, resp. náhodných, ba dokonca v prípade Slovenska neraz intuitívnych postojov k integračným procesom. V tejto sfére vzniklo viacero koncepcívnych prístupov. Prvým je definícia euroskepticizmu ako náhodnej, resp. kvalifikovanej opozície voči procesu

⁵ HLOUŠEK, V.: Proces europeizace a politické strany v kandidátských zemích. *Sociální studia*, roč. I., č. 1, s. 94.

⁶ LADRECH, R.: Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis. *Party Politics* 8, č. 4, 389 – 403. Citované podľa: HLOUŠEK, V. – PŠEJA, P.: *Europeizace politických stran a stranického systému v ČR*, c. d., s. 300.

európskej integrácie, ktorý do politológie vniesol Paul Taggart. Neskôr spoločne s Aleksom Szczerbiakom vytvoril pojmy tvrdý a mäkký euroskepticizmus, pričom východiskom je postoj aktérov voči členstvu v EÚ. Pod pojmom „tvrdý euroskepticizmus“ sa rozumie principálna opozícia voči projektu európskej integrácie a odmietanie členstva v EÚ. Pre tzv. mäkký euroskepticizmus je príznačná kvalifikovaná opozícia voči EÚ, t. j. absencia principálneho odmietania európskej integrácie alebo členstva v EÚ, ale daný subjekt prejavuje opozíciu voči jednej alebo viacerým oblastiam politiky EÚ.⁷ Ako však poukazuje napr. Karen Henderson, slabým miestom takto koncipovanej klasifikácie je, že pojem „mäkký euroskepticizmus“ zahŕňa príliš širokú kategóriu, do ktorej sa zaraďujú značne odlišné subjekty, ako napr. strany Fidesz, českú Občiansku demokratickú stranu (ODS) alebo Kresťanskodemokratické hnutie (KDH), ale aj formácie omnoho radikálnejšie, kritizujúce samotný koncept európskej integrácie, avšak z rozličných dôvodov explicitne voči nej nevystupujúce.⁸

Na druhej strane Petr Kopecký a Cas Mudde vypracovali alternatívnu typológiu na základe postojov k samotnej myšlienke európskej integrácie, t. j. rozptylenej, resp. difúznej podpore (eurofili a eurofobi), resp. postoja k jej inštitucionálnemu vyjadreniu v podobe EÚ (EÚ-optimisti vs. EÚ-pesimisti), t. j. specifickej (resp. konkrétnej) podpore. Tieto kritériá umožňujú existenciu štyroch kategórií politických strán, resp. postojov – euroentuziastov (podporujúcich projekt jednotnej Európy i prehlbovanie európskej integrácie v rámci EÚ), euroskeptikov (podporujúcich základné idey európskej integrácie, ale spochybňujúcich súčasný vývoj v EÚ), euroodmietavé (t. j. nachádzajúcich sa v opozícii proti euroentuziastom a odmietajúcich myšlienky integrácie a jej prehlbovania) a na koniec problematicky definovanú kategóriu „europragmatikov“, ktorí nepodporujú základné myšlienky európskej integrácie, ale z rozličných dôvodov podporujú rozvoj EÚ.⁹

⁷ TAGGART, P. – SZCZERBIAK, A.: *Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurment and Causality*. EPERN – Sussex European Institute. SEI Working Paper No. 69 European Parties Elections and Referendums Network Working Paper No.12. <http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/epern-working-paper-12.pdf>, p. 6 – 7.

⁸ HENDERSON, K.: Exceptionalism or convergence? Euroscepticism and party systems in Central and Eastern Europe (first draft). *Opposing Europe: Euroscepticism and Political Parties*. Paper to be presented to ECPR Joint Session of Workshops, Turin 22. – 27. March 2002, p. 7.

⁹ KOPECKÝ, P. – MUDDE, C.: The Two Sides of Euroscepticism. Party Positions on

Autorom ďalšej klasifikácie je N. Conti (2003), ktorý akceptoval Taggartovu a Szczerbiakovu klasifikáciu tvrdého a mäkkého euroskepticizmu, resp. spresnil ich definície. Pod pojmom „tvrdý euroskepticizmus“ chápal okrem ciela, ktorým je vystúpenie z EÚ, aj radikálnu zmenu trajektórie celého procesu európskej integrácie. O „mäkkom euroskepticizme“ hovorí ako o kvalifikovanej opozícii voči EÚ v jednej alebo viacerých politických oblastiach v situácii, ak je z hľadiska daného subjektu „národný záujem“ v rozpore so súčasným smerovaním EÚ. Z hľadiska podpory európskej integrácie EÚ rozlišoval Conti medzi identitárnym a funkčným europeanizmom. V prípade tzv. funkčného europeanizmu bola podpora motivovaná stratégou slúžiť domácim záujmom alebo zvláštnemu straníckemu cielu, v opačnom prípade daný politický subjekt presadzuje obhajobu statusu quo. Identitárny europeanizmus zasa podľa Contiho presadzuje principálnu podporu európskej integrácie a EÚ vrátane možnosti presunu ďalších kompetencií z národnej úrovne na nadnárodnú. Prehlbovanie integrácie je v tomto prípade chápané ako zásadný cieľ strany. Poslednú kategóriu predstavujú subjekty s „centristickou“ pozíciou medzi europeizmom a euroskepticizmom, ktoré k EÚ zaujímajú neutrálny, resp. nešpecifikovaný postoj.¹⁰

Christopher Flood a Simon Usherwood sa vo svojej typológií snažili vyhnúť problematickému pojmu „euroskepticizmus“. Podľa postoja k EÚ klasifikovali politické subjekty s kritickým postojom k EÚ na odmietacov, t. j. subjekty odmietajúce členstvo v EÚ aj účasť na jednotlivých európskych politikách, resp. inštitúciach, revizionistov, t. j. stúpencov návratu do stavu pred poslednou revíziou platnej zmluvnej základnej budť z hľadiska celkovej konfigurácie EÚ, alebo z hľadiska jednej, resp. viacerých európskych politík, a na minimalistov, presadzujúcich zachovanie existujúceho stavu pri odmietaní prehlbovania integrácie. Naopak stúpencov pokračovania európskej integrácie členia na gradualistov, presadzujúcich prehlbovanie integrácie, pokiaľ tento proces bude prebiehať pomaly a s veľkou opatrnosťou, ďalej na reformistov, presadzujúcich zlepšenie jednej alebo viacerých inštitúcií alebo praktík, a maxima-

European Integration in East Central Europe. *European Union Politics*, vol. 3 (3), 2002, p. 303.

¹⁰ CONTI, N.: *Party Attitudes to European Integration: A Longitudinal Analysis of the Italian Case*. EPERN – Susex European Institute. SEI Working Paper No 70 – EPERN Working Paper No 13. <http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/epern-working-paper-13.pdf>, p. 17, 19.

listov, obhajujúcich čo najrýchlejší postup k vyšším úrovniam integrácie alebo k celkovej štruktúre EÚ.¹¹

V prípade Slovenska považujeme za najvhodnejšiu typológiu P. Kopeckeho a C. Muddeho. Dôvodom je, že medzi relevantnými politickými stranami v postointegračnom období de facto v sledovanom období absentoval subjekt, ktorý by otvorené spochybňoval členstvo SR v EÚ, na druhej strane podpora integračných procesov je značne diferencovaná vzhľadom na motiváciu postojov jednotlivých stránických aktérov.¹² Klasifikácia N. Contiho zasa nevytvára dostatočný priestor na analýzu subjektov s „neutrálnym“, resp. nedostatočne špecifikovaným postojom k integrácii, ktoré v prípade Slovenska tvoria značnú časť politického spektra. Triedenie N. Contiho a L. Verzichelliho je v podmienkach SR problematické aplikovať vzhľadom na značne fragmentárny charakter diskusie o problematike budúcnosti EÚ. Navyše v prípade SR sa predmetom politického konsenzu naprieč politickými stranami stal princíp „Európy národných štátov“, t. j. medzi relevantnými aktérmi absentuje postoj, ktorý by bolo možné označiť za „identitárny europeanizmus“, resp. maximalizmus. Na podmienky 90. rokov 20. storočia je čiastočne aplikovateľná klasifikácia P. Taggarta a A. Szczerbiaka, a to predovšetkým vzhľadom na vysokú mieru polarizácie slovenskej spoločnosti, ktorej zodpovedalo splývanie konfliktných línii (cleavages) v slovenskej politike.

EÚ a programatika slovenských politických strán v 90. rokoch

Európska identita politických strán v SR prešla po roku 1989 viačími transformáciami. V rámci nich sa nielen menili línie štiepenia

¹¹ FLOOD, Ch. – USHERWOOD, S.: Positions, Dispositions, Transitions: A Model of Group Alignment on EU Integration. Paper presented at the 55th Annual Conference of the Political Studies Association, University of Leeds, 5 – 7 April 2005, p. 6. <http://www.psa.ac.uk/2005/pps/Flood.pdf>. Podrobnejšiu diskusiu k typológií stránických postojov k európskej integrácii pozri: KOPEČEK, L.: Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat? In: *Politologický časopis*, č. 3, 2004, s. 240 – 261; KANIOK, P.: Party Based Euroscepticism: Opposing the Commission or the European Integration? Contemporary European Studies, vol. 2, 2009, p. 25 – 45. <http://www.ces.upol.cz/pic/item/pdf/48.pdf>

¹² Za relevantné subjekty v tejto súvislosti považujeme strany, ktoré sú, resp. v minulosti boli zastúpené v Národnej rade SR alebo v Európskom parlamente a mohli teda prostredníctvom svojich poslancov ovplyvňovať rozhodovacie procesy týkajúce sa vzťahov medzi SR a EÚ.

v otázke postoja k európskej integrácii, ale aj pozície jednotlivých aktérov a motivácia ich voľby. Pre obdobie 90. rokov, osobitne pre roky 1994 – 1998, je charakteristická konfliktná línia, v ktorej dominantným prvkom bol „revitalizovaný spor o podobu režimu“. Tento spor sa stal v slovenskej spoločnosti dominantným a v dôsledku toho sa prekrýval aj s ďalšími konfliktnými líniami, predovšetkým s konfliktom týkajúcim sa zahraničnopolitickejho smerovania SR.

Po roku 1994 sa súčasťou vládnej koalície stali dve menšie zoskupenia, ktoré otvorené odmietali členstvo SR v EÚ – Slovenská národná strana (SNS) a ľavicovo-populistické Združenie robotníkov Slovenska (ZRS). Oficiálne stanoviská najsilnejšieho koaličného subjektu – Hnutia za demokratické Slovensko (HZDS) zahraničnopolitickej orientáciu SR na vstup do EÚ nespochybňovali, ale časť poslancov za túto stranu (napr. Dušan Slobodník, Augustín Marián Húška) i veľká časť jej intelektuálneho zázemia, prezentovali protointegračné názory. HZDS navyše odmietalo kritiku autoritatívnych tendencií v období svojho vládnutia zo strany EÚ. Podľa Karen Henderson tak HZDS „sedelo na plote“. Verbalne deklarovanému cieľu podpory integrácie strana neprispôsobovala strategiu a taktiku vlády, ba v konečnom dôsledku jej kroky viedli k nepozvaniu Slovenska k prístupovým rokovaniám na luxemburskom samite EÚ v roku 1997. Z uvedeného dôvodu Henderson označuje HZDS za eurofóbnu stranu,¹³ ktorá sa teda zásadnejšie neodlišovala v praktickej politike vo vzťahu k EÚ od svojich koaličných partnerov. Zároveň predstaviteľia HZDS tvrdili, že príčinami neúspechu integračného úsilia SR bol nezáujem EÚ o Slovensko, v dôsledku čoho možno toto zoskupenie zaradiť medzi strany euroodmietavé.

Na druhej strane rétorika vtedajších opozičných strán vo vzťahu k EÚ sa niesla v oslavnom duchu, tieto strany deklarovali jednoznačnú podporu začleneniu SR do EÚ a takisto podporovali stanoviská európskych inštitúcií v konfliktoch s oficiálnymi predstaviteľmi SR. Na rozdiel od vtedajších vládnych strán bola pre opozičné zoskupenia, s výnimkou Strany občianskeho porozumenia (SOP), charakteristická aj tranzitológická a hodnotová europeizácia, v rámci ktorej sa uvedené zoskupenia

¹³ HLOUŠEK, V. – KOPEČEK, L.: Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou. Brno : IIPS, 2005. Working Paper č. 10, s. 17. http://www.iips.cz/data/files/Analyzy_Working_Papers_pdf/housek-kopecek-konfliktni-linie.pdf

¹⁴ HENDERSON, K.: Exceptionalism or convergence? Euroscepticism and party systems in Central and Eastern Europe (first draft). Opposing Europe: Euroscepticism and Political Parties. Paper to be presented to ECPR Joint Session of Workshops, Turin 22. – 27. March 2002, p. 6, 17.

usilovali o nadviazanie spolupráce so západnými, resp. západoeurópskymi straníckymi štruktúrami, hoci miera ich angažovanosti v týchto zoskupeniach bola diferencovaná. Plnohodnotné členstvo stranám z bývalých komunistických štátov medzi prvými umožnila Európska demokratická únia, združujúca konzervatívne strany, ktoré sa však nehlásili ku kresťanskej demokracii. V roku 1990 do tejto štruktúry vstúpilo KDH, v roku 2001 sa plnoprávnym členom stala Strana maďarskej koalície (SMK), ktorej vstup v minulosti blokovalo KDH. Tak napr. Strana demokratickej ľavice (SDL) a Sociálnodemokratická strana Slovenska (SDSS) získali v roku 1995 štatút pozorovateľov Strany európskych socialistov (PES), vo februári 1996 sa stali pozorovateľmi Európskej ľudovej strany (EPP) Maďarské kresťanskodemokratické hnutie (MKDH) a v decembri 1996 aj KDH. Kým však SMK sa ako následnícky subjekt MKDH stala pridruženým členom EPP už v roku 2000, KDH tento štatút získalo až v roku 2002, čo vyplývalo zo zdržanlivého postoja tejto strany k myšlienke federalistického usporiadania EÚ.¹⁵ V Európskej liberálnej, demokratickej a reformnej strane (ELDR) získala ešte v októbri 1992 pozíciu asociovaného člena Maďarská občianska strana, ktorá sa v apríli 1997 stala jej plnoprávnym členom. V marci 1995 sa pridruženým členom ELDR stala aj Demokratická únia Slovenska (DÚ), v apríli 1997 ju nasledovalo hnutie Spolužitie. V roku 2003 sa členom ELDR stala Aliancia nového občana (ANO). V októbri 2010 sa členom ELDR stala Sloboda a Solidarita (SaS). Takisto Strana zelených na Slovensku sa stala v roku 1995 členom Európskej federácie strán zelených (EFGP), ktorá sa v roku 2004 transformovala na Európsku stranu zelených.

V agende opozičných strán sa európska otázka intenzívne prelínala s problematikou demokratickej modernizácie Slovenska. Práve demokratizácia a vstup do EÚ sa stali rozhodujúcimi deliacimi čiarami („clevage“) v parlamentných volbách 1998 a následne aj v roku v roku 2002. A aj keď politické strany nadvázovali kontakty s príslušnými európskymi zoskupeniami strán a koncentrovali sa na členstvo samotné, už menej pozornosti venovali europeizácii v iných aspektoch, napr. v oblasti politickej kultúry. Hoci zdržanlivý vzťah KDH voči EPP potvrdzuje, že aj v opozičnom prostredí prebiehala diferenciácia v otázke názorov na budúce smerovanie EÚ, diskusia na túto tému bola vzhľadom na polarizáciu slovenskej spoločnosti zatlačená do úzadia a otázka členstva v EÚ na konci 90. rokov tak nadobudla charakter civilizačnej voľby Slovenska.

¹⁵ FIALA, P. – MAREŠ, M. – SOKOL, P.: *Eurostrany. Politické strany na evropskej úrovni*, c. d., s. 34, 79, 105, 126.

HZDS a ZRS boli pri hľadaní partnerov v západnej Európe neúspešné, výnimkou boli medzistranícke kontakty HZDS s talianskou stranou Forza Italia. V tomto smere bola úspešnejšia SNS, ktorá nadviazala kontakty s francúzskym Národným frontom (FN) Jeanom-Marie Le Penom¹⁶ a s ďalšími krajne pravicovými zoskupeniami budovanými na nacionálnom základe, napr. s rakúskou Stranou slobodných (FPÖ), Švajčiarskou ľudovou stranou (SVP), talianskou Národnou alianciou.¹⁷ V roku 1997 uvažovala SNS o príprave stretnutia „národných a vlasteneckých“ strán z celej Európy, ktoré sa malo konať na Slovensku.¹⁸ SNS sa v marci 1997 v Štrasburgu zúčastnila na kongrese FN, na ktorom bola ustanovená organizácia európskych národnostných strán Euronat, odmiestajúcich proces európskej integrácie.¹⁹

Európska diskusia na Slovensku v rokoch 1998 – 2002

Otázka európskej integrácie zohrávala významnú úlohu v konsolidácii slovenskej politickej scény aj po parlamentných voľbách v roku 1998 a 2002. Oproti spoločnostiam ostatných krajín neskoršej tzv. Laekenskej skupiny sa na Slovensku naďalej EÚ vnímala v prvom rade ako prostriedok modernizácie štátu. Absencia reálnej alternatívy členstva v EÚ i reálnej opozície voči tomuto cieľu, najmä potom, keď už aj v opozičnom HZDS nastala zmena kurzu smerom k jednoznačne prointegračnému smerovaniu (aspoň vo verbálnej rovine), spôsobili, že celý proces sa mohol koncentrovať na svoju technickú stránku pri obmedzenom manevrovacom priestore politických elít vzhľadom na rámcový *acquis communautaire*, definovaný Európskou komisiou.²⁰ Podpora integrácie SR do EÚ predstavovala silný stabilizačný faktor programovo inak heterogénnej pravo-ľavej koalície, skladajúcej sa zo Slovenskej demokratickej koalície (KDH, DÚ, DS, SDSS a SZS), stredoľavých strán SDL a SOP a zo Strany maďarskej koalície (SMK), ktorá reprezentovala maďarskú menšinu.

¹⁶ Jean-Marie Le Pen: Federatívna Európa je etapou na ceste k zániku Európy. *Sme*, 21. 4. 1997.

¹⁷ KOPEČEK, L.: *Politické strany na Slovensku 1989 – 2006*. Brno : CDK, 2007, s. 440 – 441.

¹⁸ Slovenská národná strana chce podporiť šéfa ultrapravicovej SRS Šešelja. *Sme*, 12. 8. 1997.

¹⁹ FIALA, P. – MAREŠ, M. – SOKOL, P.: *Eurostrany. Politické strany na evropskej úrovni*, c. d., s. 174.

²⁰ Pozri FIGEL, J. – ADAMIŠ, M.: *Slovensko na ceste do Európskej únie. Kapitoly a súvislosti*. Bratislava : Úrad vlády SR – SPF – CEP, 2003.

Nový diferenciačný proces v európskej otázke nastúpil v súvislosti s približujúcim sa členstvom v EÚ. Jednotlivé politické strany začali aktívnejšie rozpracúvať svoje stanoviská k budúcomu pôsobeniu SR na pôde EÚ. HZDS po roku 2000 oficiálne potvrdzovalo svoju podporu vstupu SR do EÚ, napriek tomu však prvým zásadným testom straníckej podpory členstva v EÚ bolo hlasovanie o novele Ústavy SR z 23. februára 2001, ktorá umožňovala vstup Slovenska do štátneho zväzku s inými štátmi, ako aj prenos výkonu časti práv SR na Európske spoločenstvá a Európsku úniu. Zároveň novela zakotvovala nadradenosť európskeho práva nad legislatívou SR.²¹ Prijatie uvedenej novely ústavy bolo potrebné pre integráciu SR do EÚ. Poslanci HZDS však aj napriek deklaratívnej podpore vstupu do EÚ hlasovali proti, podobne ako zástupcovia SNS a nezávislý poslanec Robert Fico, ktorý bol v tom čase už predsedom strany Smer.²² Vtedajšie opozičné strany teda ešte v roku 2001 aj napriek programovým deklaráciám zaujímali euroodmiestavé stanoviská.

V uvedenom období však iniciatíva pri formulovaní politických priorit v otázkach budúcnosti EÚ bola skôr v rukách vládnych predstaviteľov, než politických strán. Impulzom pre širšiu politickú diskusiu sa stal až návrh Deklarácie o zvrchovanosti členských štátov EÚ a štátov kandidujúcich na členstvo v EÚ v kultúrnych a etických otázkach, predložený koncom roku 2001 poslancami KDH. Diskusia o tomto návrhu, ktorý sa vyslovoval v prospech ponechania kompetencií v otázkach reprodukčného správania v kompetencii národných štátov, sa niesla v spore medzi konzervatívnu pravicou a liberálne a ľavicovo orientovanými politickými silami. Popri poslancoch KDH tento návrh, nesúci euroskeptické črty, podporili aj členovia Slovenskej demokratickej a kresťanskej únie (SDKÚ), SNS a Pravej SNS a HZDS, t. j. celkovo 59 poslancov zo 101 prítomných, negatívne stanovisko zaujali poslanci – členovia Strany demokratickej ľavice (SDL), Sociálnodemokratickej strany Slovenska (SDSS), Sociálnodemokratickej alternatívy (SDA) a liberálne orientovaní nezávislí poslanci Ján Budaj, Peter Kresák a Jirko Malchárek.²³ Euroen-

²¹ Ústavný zákon č. 90/2001 Z. z. z 23. februára 2001, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov. *Zbierka zákonov č. 90/2001*, s. 1226 – 1236.

²² Návrh skupiny poslancov NR SR na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava SR... (tlač 643) – tretie čítanie. Hlasovanie o návrhu ústavného zákona ako o celku. NR SR – hlasovanie poslancov. Bratislava, NR SR, schôdza č. 45, 23. 2. 2001. <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=5779>

²³ Návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na prijatie Deklará-

tuziastický postoj zaujal R. Schuster na zasadnutí Národného konventu o európskej budúcnosti Slovenska 4. marca 2002, keď federatívne usporiadanie Európy označil za výhodu pre Slovensko a vyzval v súvislosti s priatou Deklaráciou, aby sa slovenskí politici nevymedzovali voči EÚ negatívne.²⁴ Posilňovanie komunitárneho princípu podporoval aj minister zahraničných vecí SR Eduard Kukan, podobne ako premiér SR Mikuláš Dzurinda, hoci zdôrazňoval aj potrebu rešpektovania princípu subsidiarity, podľa ktorého by sa európske inštitúcie mali zaoberať „výlučne otázkami, ktoré je zmysluplné a účinné riešiť na tejto úrovni“.²⁵

EÚ a politické strany po roku 2002

Tento rok znamenal medzník v európskej diskusii v SR vzhľadom na ukončenie prístupových rokovaní. Najvyšší ústavní činitelia, rovnako ako predstaviteľia politických strán tak na rozdiel od minulosti, keď sa ich negociačný rámec obmedzoval na akceptáciu, resp. odmietnutie podmienok členstva, sa ocitli v novej pozícii. SR sa namiesto kandidátskeho štátu stala budúcim členom EÚ, jej politické elity sa transformovali na aktérov participujúcich na prijímaní spoločných rozhodnutí o ďalšom vývoji európskej integrácie. Úspech návrhu KDH, ktorému sa podarilo presadiť Deklaráciu o zvrchovanosti členských štátov EÚ a štátov kandidujúcich na členstvo v EÚ v kultúrnych a etických otázkach, poznamenal slovenskú diskusiu o vzťahu k EÚ po parlamentných voľbách 2002. Ešte predtým sa však proti federalistickým tendenciám otvorené vyslovil napr. hlavný vyjednávač SR Ján Figel' (KDH), ktorý bol proti voľbe šéfa komisie v Európskom parlamente, proti zrušeniu rotačného predsedníctva a proti presunu národných kompetencií na neprehľadné nadnárodné fóra.²⁶ Druhá vláda M. Dzurindu si za jednu zo svojich priorit v oblasti európskej politiky vytýčila „zachovanie národnej identity v kultúrno-etických záležitostach“.²⁷ Napriek širokému

cie Národnej rady Slovenskej republiky o zvrchovanosti členských štátov Európskej únie a štátov kandidujúcich na členstvo v Európskej únii v kultúrno-etických otázkach (tlač 1175). Hlasovanie o návrhu uznesenia. Bratislava, schôdza č. 54, 30. 1. 2002. <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=8730>

²⁴ Schuster by chcel federatívnu úniu. *Sme*, 5. marec 2002.

²⁵ BILČÍK, V. – VILÁGI, A.: *Slovensko a limity európskej integrácie*. Bratislava : SFPA, 2007, s. 11 – 13.

²⁶ DANIŠ, D.: Budúca tvár EÚ nabera zvláštne črty. *Pravda*, 24. 1. 2003; *Sme*, 26. 2. 2002.

²⁷ Programové vyhlásenie vlády SR (Bratislava : Úrad vlády SR), 5. 11. 2002.

konsenzu v otázke podpory vstupu do EÚ, ktorý v referende podporilo 92,46 % zúčastnených voličov,²⁸ sa teda diskusia niesla v prevažnej mieru v duchu obhajoby pozícií národného štátu vo vzťahu k európskym inštitúciám. Predstaviteľia SR presadzovali, aby v prvom článku návrhu Ústavnej zmluvy EÚ nebolo uvedené tvrdenie, podľa ktorého členské štáty majú niektoré právomoci vykonávať na federálnom princípe, a namiesto pojmu „ústava EÚ“ presadzovali používanie pojmu „ústavná zmluva“. V konečnom dôsledku sa princíp „Európy národných štátov“ stal predmetom konsenzu na úrovni politických elít, čo potvrdila aj Strednodobá stratégia zahraničnej politiky SR do roku 2015, schválená NR SR v decembri 2004.²⁹ Obdobie po zakončení predvstupových rokovania a následne postiintegračné obdobie tak napokon znamenali značný posun v postojoch politických strán k európskej integrácii.

Najsilnejšia strana vládnych koalícii v rokoch 2002 – 2006 a po roku 2010 – Slovenská demokratická a kresťanská únia (SDKÚ, po roku 2002 SDKÚ-DS) vystupovala pred rokom 2004 ako jedno z najviac prointračne, resp. euroentuziasticky orientovaných zoskupení. Pred voľbami do NR SR v roku 2002 podporovala prijatie Charty základných práv a posilnenie spolupráce EÚ v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky.³⁰ Podporovala aj prijatie Ústavnej zmluvy EÚ, zaujímala však odmietavý postoj voči úvahám o harmonizácii daňovej a sociálnej politiky na úrovni EÚ. Tento posun v prípade SDKÚ bol zavŕšený v marci 2006 vyhlásením vicepremiéra Ivana Mikloša, podľa ktorého prijatie Ústavnej zmluvy EÚ nezodpovedá záujmom Slovenska (TASR, 2. 3. 2006).

SDKÚ-DS podporovala prehlbovanie jednotného trhu EÚ, vystupuje však ako odporca posilňovania jeho regulácií. Podporovala aj spoločnú energetickú politiku, ktorá by viedla k diverzifikácii zdrojov ropy a zemného plynu. Na druhej strane odmietla 10. apríla 2008 v NR SR podporiť prijatie tzv. Lisabonskej zmluvy EÚ a jej poslanci opustili rokovaciu sálu, čo odôvodňovali neochotou vládnej koalície zmeniť kontroverzný tlačový zákon.³¹ Pred voľbami do Európskeho parlamentu v roku 2009

²⁸ Referendum o vstupe SR do Európskej únie 2003. Bratislava : Štatistický úrad SR, 2003.

²⁹ Strednodobá stratégia zahraničnej politiky SR do roku 2015. Bratislava : NR SR, 2004. [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_D9D5A743A2CE0A4FC12578950037A688_SK/\\$File/strategia%20ZP%20SR.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_D9D5A743A2CE0A4FC12578950037A688_SK/$File/strategia%20ZP%20SR.pdf)

³⁰ Príležitosť pre lepší život. Volebný manifest SDKÚ. Bratislava : SDKÚ, 2002. Porov. RYBÁŘ, M.: Politické strany, európska integrácia a euroskepticizmus na Slovensku. In: Europeizace. Nové téma politologického výzkumu, c. d., s. 335.

³¹ Slovensko ratifikovalo Lisabonskú zmluvu. <http://www.euroinfo.gov.sk/redirect-64c.html>

však strana podporila Lisabonskú zmluvu a v prípade, ak by sa ratifikačný proces neskončil jej vstupom do platnosti, presadzovala, aby sa jej ustanovenia zavádzali a implementovali postupne.³² SDKÚ-DS podporuje ďalšie rozširovanie EÚ, predovšetkým o Chorvátsko, ďalšie štáty juhovýchodnej Európy a Ukrajinu. Podporovala aj začatie prístupových rokovania s Tureckom.³³ Strana sa vyslovovala v prospech „ofenzívnej stratégie“ pri tvorbe politík EÚ, odmietla však narastanie európskej regulácie a byrokracie. Po voľbách do NR SR zaujala odmietavé stanovisko k poskytnutiu pôžičky Grécku, ktoré čelilo hrozbe štátneho bankrotu, v dôsledku čoho sa SDKÚ-DS dostala do rozporu s viacerými subjektmi EPP, ktorej je členom, napr. s nemeckou CDU.³⁴ Na druhej strane podporuje prijatie zmlúv o navýšení prostriedkov v Európskom finančnom stabilizačnom nástroji (EFSF) a zriadení Európskeho stabilizačného mechanizmu (ESM)³⁵ ako prvkov posilňujúcich princíp solidarity členských štátov EÚ. Hoci postoj SDKÚ-DS k pokračovaniu a prehlbovaniu európskej integrácie bol pozitívny, v otázkach ekonomickej a sociálnej politiky sa jej pozície približovali euroskeptickým stranám. Podobne v bezpečnostných otázkach strana podporovala euroatlantickú spoluprácu na miesto euroautonómnych princípov, čo potvrdzuje napr. podpora vojenského zásahu USA proti Iraku. Po roku 2002 sa teda SDKÚ presunula z výrazne euroentuziastických pozícií na pomedzie euroentuziazmu a euroskepticizmu.

K euroentuziastickým stranám sa radila liberálna Aliancia nového občana (ANO), ktorá bola členským subjektom ELDR. Podporovala prijatie Ústavnej zmluvy EÚ a antidiskriminačnú legislatívu, právnu záväznosť Charty základných práv, hlásila sa k programu boja proti diskriminácii a zrušenia prechodných období pre nové členské štáty v oblasti prístupu na pracovné trhy v rámci EÚ.³⁶ Podobne euroentuziasticky vystupovala aj Strana maďarskej koalície. Podporovala posilňovanie integrácie predovšetkým z hľadiska prehlbovania spolupráce medzi južnými regiónmi SR a Maďarskom. Podporovala aj integráciu štátov

³² Za prosperujúce Slovensko v silnej Európe SDKÚ-DS 2009. Bratislava : SDKÚ-DS, 2009.

³³ Porov. Pre silnejšiu strednú vrstvu, pre moderné Slovensko. Volebný program SDKÚ-DS, 2010.

³⁴ EÚ: Nemecko kritizuje Slovensko za odmietnutie pôžičky Grécku. SITA, 13. 8. 2010.

³⁵ Vláda schválila zmeny v eurovale i vznik nového. SaS za ne nezahlasuje. Pravda, 22. 6. 2011.

³⁶ MARUŠIAK, J.: Analýza volebného programu: Aliancia nového občana (ANO). Volebný infoservis, 3. 6. 2004. <http://www.infovolby.sk/index.php?base=data/euro/2004/analyzy/1086274629.txt>

západného Balkánu do EÚ, nevyjadrovala sa však k vstupu Turecka³⁷. SMK v roku 2008 v parlamente – na rozdiel od ostatných opozičných strán – podporila Lisabonskú zmluvu aj napriek nesúhlasu ostatných opozičných strán.³⁸

V oblasti programatiky výraznými zmenami z hľadiska postoja k európskej integrácii prešla strana **Smer – sociálna demokracia** (Smer-SD). Po svojom vzniku v roku 1999 sa profilovala ako eurofilná strana s pozitívnym postojom k vstupu Slovenska do EÚ. Na diskusiách o jej budúcej podobe sa však Smer nepodieľal, ale jednak počas už spomínaného hlasovania o novele Ústavy SR vo februári 2001, jednak v predvečer volieb do NR SR 2002 zaujímal euroskeptické postoje. Obhajoval model Európy suverénnych štátov, samotnú EÚ označoval za „európsky superštát centralisticky riadený bruselskou administratívou“ (TASR, 21. 12. 2002). Vládu SR strana obviňovala z „kolenačkovej politiky“ a z prílišného ustupovania v rámci predvstupových rozhovorov.³⁹ Naznačovala aj možnosť opäťovného otvorenia negociačných kapitol, ktoré už boli uzavreté. Samotný líder strany Robert Fico sa v predvstupovom období identifikoval ako „eurorealista“, čo ho radilo v európskych záležitosťach do pozície podobnej ako ODS v Českej republike, t. j. do tábora „euroskeptikov“. Hoci strana spochybňovala pripravenosť SR na členstvo v EÚ, v kampani pred referendom o vstupe do EÚ (2003) sa aktívne angažovala. V predvečer volieb do Európskeho parlamentu 2004 však strana vystúpila s euroentuziastickým programom a s heslom „silnejšie Slovensko v sociálnej Európe“.⁴⁰ Smer sa hlásil k modelu európskeho sociálneho štátu a EU označil za nástroj efektívnej obhajoby „životných záujmov SR“ bez toho, aby uvedené záujmy konkretizoval. Strana sa prioritne orientovala na ekonomicke a inštitucionálne aspekty európskej integrácie, podporovala prijatie Ústavnej zmluvy EÚ, naopak v hodnotových aspektoch jeho europeizácia vyvolávala viaceré kontroverzie. Na jednej strane záujem o vstup do Strany európskych socialistov a do Sociálistickej internacionály, úspešne zavŕšený v roku 2005, je príkladom,

³⁷ RYBÁŘ, M.: *Politické strany, európska integrácia a euroskepticizmus na Slovensku*, c. d., s. 335; ARBE, S. – NOSKO, A. – ONDREJČSÁK, R. – ZIMANOVÁ, V.: *Analýza programových dokumentov vybraných politických strán v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky*. Bratislava : Centrum pre európske a severoatlantické vzťahy(CENAA), 2010, s. 39.

³⁸ Lisabonská zmluva má zelenú, koalícia získala SMK. *Aktualne.sk*, 10. 4. 2008. <http://aktualne.centrum.sk/domov/politika/clanek.phtml?id=1156065>,

³⁹ ČAPLOVIČ, D.: Naše smerovanie. *Slово*, 20. 2. 2002.

⁴⁰ *Silnejšie Slovensko v sociálnej Európe. Volebný program strany Smer*. Bratislava : Smer, 2004.

ako európska integrácia ovplyvňuje tranzíciu politických strán a ich konvergenciu s politickými subjektmi v pôvodných členských štátoch EÚ, predmetom kritiky predstaviteľov PES, napr. podpredsedu parlamentnej skupiny v EP J. M. Wiersmu, však boli kontakty predsedu Smeru-SD s oficiálnymi predstaviteľmi režimu A. Lukašenka v Bielorusku (*Sme*, 9. 9. 2009).

Volebný program Smeru-SD pred parlamentnými voľbami 2006 bol v zahraničnopolitickej oblasti vägny, počas svojho vládnutia v rokoch 2006 – 2010 však strana podporovala prehlbovanie európskej integrácie. Počas svojho vládnutia dosiahla vstup SR do schengenskej zóny, zaviedenie eura a podporovala aj prijatie tzv. Lisabonskej zmluvy. Programové dokumenty strany, prijaté v súvislosti s voľbami do EP v roku 2009 a voľbami do NR SR, sa v súvislosti s európskou integráciou venujú predovšetkým jej sociálnym aspektom,⁴¹ menej už konkretizujú predstavy o budúcom vývoji EÚ. Dikcia programových dokumentov tejto strany o EÚ je však až oslavná, čo by Smer-SD umožňovalo zaradiť medzi euroentuziastické strany. Volebný program strany EÚ definuje ako „základné prostredie“ Slovenska, Smer-SD sa v ňom hlásí nielen k hodnotám sociálnej demokracie, ale aj k liberálnodemokratickým princípm, na ktorých je EÚ založená. Svoje ciele v ekonomicko-sociálnej oblasti takisto legitimizuje príslušnými strategickými dokumentmi EÚ. Hlásí sa ku kontinentálnemu princípu bezpečnostnej politiky, keď poukazuje na to, že v dôsledku vstupu Lisabonskej zmluvy do platnosti sa EÚ zmenila aj na „obranné spoločenstvo“,⁴² hoci NATO podľa strany nadálej zostáva „hlavným garantom bezpečnosti EÚ a celého euroatlantického priestoru“. EÚ je primárne chápána ako nástroj modernizácie Slovenska. Celkovo však aj napriek entuziastickému jazyku programové materiály Smeru-SD obsahujú iba vägne predstavy o budúcnosti EÚ a o mieste Slovenska v tejto organizácii, napr. v podobe nekonkretizovanej formulácie o nutnosti priblíženia EÚ občanom alebo o potrebe redukcie byrokracie.⁴³

⁴¹ MESEŽNIKOV, G.: Európske voľby 2009 na Slovensku: analýza volebných programov politických strán. *Infovolby.sk – Volebný infoservis*, 1. 6. 2009. <http://www.infovolby.sk/index.php?base=data/euro/2009/analyzy/1243875044.txt>

⁴² *Programové zameranie strany pre roky 2004 – 2010*. Bratislava : Smer-SD, 2010.

⁴³ *Sociálna Európa – odpoveď na krízu. Volebný program strany Smer-SD pre voľby do Európskeho parlamentu*. Bratislava : Smer-SD, 2009. MESEŽNIKOV, G.: Európske voľby 2009 na Slovensku: analýza volebných programov politických strán. *Infovolby.sk – Volebný infoservis*, 1. 6. 2009. <http://www.infovolby.sk/index.php?base=data/euro/2009/analyzy/1243875044.txt>

Malú pozornosť venuje európskej integrácii vo svojej programatike strana **Most-Híd**, ktorá sa ako nová strana stala členom Európskej ľudovej strany (EPP) v roku 2013. Dikcia jej programu je však skôr euroentuziastická, EÚ považuje za prirodzený priestor Slovenska. Jej prioritou je najmä rozvoj spolupráce v stredoeurópskom regióne, ale aj budovanie intenzívnych kontaktov s európskymi inštitúciami. Strana podporuje vytvorenie spoločného trhu služieb v EÚ a jej rozšírenie o štáty západného Balkánu, Turecko a Ukrajinu.⁴⁴ Aj vo vládnych koalíciah táto strana vystupuje skôr euroentuziasticky a podporuje európske integračné procesy.

V postointegračnom období sa ako euroskeptická strana profilovala **KDH**, hoci „európskej“ agende venovala dlhodobú pozornosť od roku 1993. Predstaviteľ tejto strany Ján Figel' zastával v rokoch 1998 – 2003 pozíciu hlavného vyjednávača SR pre vstup Slovenska do EÚ, v rokoch 2004 – 2009 bol aj prvým komisárom EK zo Slovenskej republiky. Prvý predseda KDH Ján Čarnogurský sa ešte pred rokom 1989 vyslovoval v prospech začlenenia Československa do európskych integračných procesov. Napriek tomu však KDH zaujíma negatívny postoj k projektom, ktorých výsledkom by bola federalizácia EÚ. Pred prístupovým referendom sa KDH pokúšalo dosiahnuť prijatie ústavného zákona, ktorý by zakotvil suverenitu SR v oblasti priamych daní, bezpečnostnej a zahraničnej politiky, trestného práva, v systéme dôchodkového zabezpečenia, vzdelávaní, v kultúrnych a etických otázkach. Pri ratifikácii Prístupovej zmluvy s EÚ v NR SR sa zas pokúšala o prijatie dodatku, ktorá by zakotvila výnimku pre SR v prípade regulácie otázok bioetiky a rodinného práva európskou legislatívou. Odmietanie atribútov štátnosti EÚ ako vytvárania „európskeho superštátu“, ako aj nesúhlas so začlenením Charty základných práv do Ústavnej zmluvy boli dôvodom nesúhlasu KDH s návrhom Ústavnej zmluvy v NR SR.⁴⁵ Strana takisto požaduje zakotvenie kresťanských koreňov Európy v dokumentoch EÚ, z čoho následne vyplýva odmietavý postoj k prípadnému vstupu Turecka do EÚ. Na druhej strane KDH venuje značnú pozornosť európskej kohéznej a regionálnej politike, čo vyplýva zo silnej pozície tejto strany na komunálnej a regionálnej úrovni.⁴⁶ Svoj negatívny postoj pri ratifi-

⁴⁴ Program strany Most-Híd. Bratislava : Most-Híd, 2010.

⁴⁵ RYBÁŘ, M.: *Politické strany, európska integrácia a euroskepticizmus na Slovensku*, c. d., s. 332.

⁴⁶ Cesta pre Slovensko. *Volebný program Kresťanskodemokratického hnutia 2010*. Bratislava : KDH, 2010.

kácia Lisabonskej zmluvy v NR SR a opustenie rokovacej sály pri záverečnom hlasovaní KDH odôvodňovalo charakterom tlačového zákona prijatého v roku 2008,⁴⁷ kým jeho bývalí poslanci, ktorí pod vedením Vladimíra Palka založili novú stranu KDS, hovorili o obhajobe národnostátnych záujmov. Po vzniku KDS sice dovtedajšie priority strany – t. j. budovanie EÚ na princípe Európy národov, zdôrazňovanie kresťanského charakteru EÚ, podpora princípu subsidiarity v oblasti rozdelenia kompetencií medzi orgány EÚ a národných štátov a požiadavka daňovej suverenity SR – zostali zachované, KDH však podporuje vytvorenie stabilizačných nástrojov, ktorých cieľom je ochrana členských štátov EÚ pred možným štátnym bankrotom. Celkovo teda po roku 2008 môžeme v prípade KDH pozorovať oslabenie euroskeptickej rétoriky. Na druhej strane KDH má pozitívny postoj k samotnej idei európskej integrácie, zasadzuje sa za umiestnenie sídel európskych inštitúcií v SR a za kultivovanie európskeho vedomia na Slovensku. Presadzuje aktívnu rolu SR pri formovaní európskych politík a podporuje rozširovanie EÚ o štáty západného Balkánu, osobitne Chorvátska, ako aj o poskytnutie integračnej perspektívy pre Ukrajinu.⁴⁸

Naopak, pôvodne vyhnanene euroskeptickú, ba dokonca až euroodmiestavú pozíciu opustili v postointegračnom období strany ako **Hnutie za demokratické Slovensko** (HZDS, od roku 2003 Ľudová strana – HZDS, ĽS-HZDS) a Slovenská národná strana (SNS). HZDS v NR SR podporilo Zmluvu zakladajúcu Ústavu pre Európu; na veľké prekvapenie pozorovateľov ju nielenže podporilo, ale V. Mečiar aj vyslovil vieru, že sa dožije Spojených štátov európskych, čím naznačil možnú podporu federalizačných tendencií v EÚ. V minulosti bola pre HZDS charakteristická značne nekonzistentná línia v otázkach podpory európskej integrácie, čo bolo dané aj kritickým postojom veľkej časti nacionalisticky motivovaného voličstva tejto strany voči EÚ, podobne ako v prípade SNS.⁴⁹ Neskôr, po roku 2004, sa však ĽS-HZDS vo svojej línii Európy národných štátov výraznejšie neodlišovala od ostatných subjektov v SR. Ak v roku 2004

⁴⁷ Slovensko ratifikovalo Lisabonskú zmluvu. <http://www.euroinfo.gov.sk/redirect-64c.html>

⁴⁸ Cesta pre Slovensko. *Volebný program Kresťanskodemokratického hnutia 2010*. Bratislava : KDH, 2010.

⁴⁹ TOOMEY, M.: Euroscepticism in Central Europe. A comparative analysis at elite and mass level of Poland, the Czech Republic and Slovakia. Lund University, Department of Political Science. MEA, Spring, 2007, p. 16; HENDERSON, K.: Euroscepticism or Europhobia: Opposition attitudes to the EU in the Slovak Republic. In: Opposing Europe – Sussex European Institute, vol. 50, no. 5, p. 11. 2001.

pri voľbách do EP táto strana nevypracovala žiadny volebný program, v roku 2009 hovorila o „vyváženom prehľbovaní integračných procesov v rámci EÚ“. Podporovala prijatie Lisabonskej zmluvy a ďalšie rozširovanie EÚ, konkrétnie o štátu západného Balkánu a Ukrajinu, podobne ako konzervatívne strany však mala výhrady voči členstvu Turecka, ktorému malo byť ponúknuté „privilegované partnerstvo“. Vyslovovala sa za zachovanie daňovej suverenity národných štátov, v bezpečnostnej oblasti podporovala partnerstvo s USA.⁵⁰ Málo konkrétny program LS-HZDS prezentovala aj pred parlamentnými voľbami 2010: prihlásila sa k hodnotám EÚ a k dôveryhodnému partnerstvu so spojencami v EÚ a v NATO. Ďalším cieľom bolo zabezpečenie efektívneho čerpania eurofondov.⁵¹ Ako jedna z koaličných strán v rokoch 2006 – 2010 LS-HZDS podporovala smerovanie európskej integrácie, ako aj plné začleňovanie SR do jednotlivých inštitúcií a politík EÚ.

Po roku 2004 boli pokusy LS-HZDS získať partnerov vo významnejších európskych stranických štruktúrach, predovšetkým v EPP, neúspešné vzhľadom na negatívny postoj členských strán zo Slovenska. Poslanci strany preto pôsobili vo frakcii Nezávislých poslancov, až v roku 2007 sa LS-HZDS stala pozorovateľom a v júni 2008 pridruženým členom Európskej demokratickej strany. Následne sa jej poslanci stali individuálnymi členmi frakcie ALDE v EP. V septembri 2009 sa táto strana stala riadnym členom Európskej demokratickej strany (SITA, 10. 9. 2009). Ako však ukazuje relatívne vágná programatika strany aj jej pôsobenie v 90. rokoch, zmena prístupu k EÚ nebola motivovaná zásadným ideologickým obratom, ale skôr snahou LS-HZDS etablovať sa v európskych stranických štruktúrach, a tým posilniť svoj vplyv na domácej politickej scéne aj v zahraničí. Z uvedeného hľadiska možno v prípade LS-HZDS hovoriť o europragmatickej orientácii.

Slovenská národná strana po roku 1998 postupne opustila radikálnu antiintegračnú rétoriku. Vstup do EÚ otvorené neodmietala, vyslovovala sa však za to, aby sa uskutočnil v dlhšom časovom horizonte. V období vstupu SR do EÚ sa strana nachádzala v hlbokej kríze, ktorá jej znemožňovala zaujať čitateľný postoj k integrácii. Ako koaličná strana v rokoch 2006 – 2010 podporovala integračné opatrenia vlády SR, ako napr. zavedenie eura alebo prijatie Lisabonskej zmluvy, resp. vstup SR

do schengenskej zóny. Na druhej strane deklaratívne odmietala zmenu EÚ na „byrokratický superštát“ a hovorila o ochrane „národnostátnych a geopolitických záujmov SR a jej občanov“.⁵² Jej prioritou bola územná celistvosť SR a zvrchovanosť slovenského územia. Navrhovala jednak bližšie nekonkretizované „obmedzenie zbytočnej byrokracie“ v EÚ, ale aj zriadenie druhej komory EP (Komory národov), v ktorej by boli členské štaty zastúpené paritne, t. j. rovnakým počtom poslancov, pričom národné štaty by mali získať právo veta v zásadných otázkach vonkajšej a vnútornej suverenity. SNS presadzovala zásadu rovnoprávnosti členských štátov, napr. v otázkach dotačnej politiky v pôdohospodárstve. Vystupovala proti federalistickým tendenciám v EU a za obmedzenie vplyvu nadnárodných štruktúr na členské štáty, ale takisto sa zasadzuje za vytvorenie celoeurópskeho sociálneho systému. V oblasti zahraničnej politiky pozornosť venovala predovšetkým bilaterálnym vzťahom SR a hovorí o potrebe budovania osobitných vzťahov so slovanskými štátmi.⁵³ Na jednej strane sa táto strana usilovala o oslabenie súčasných integračných procesov, aj keď nehovorila napr. o vystúpení Slovenska z EU, realizácia jej požiadaviek by však v praxi znamenala revíziu platnej zmluvnej základne a oslabenie súčasnej miery integrácie. Na druhej strane sa SNS prezentovala ako euroentuziastické zoskupenie v otázkach obrany a bezpečnosti. Hoci po roku 2004 už táto strana nevystupuje proti členstvu SR v NATO, resp. nepožadovala vystúpenie Slovenska z tejto aliancie, venovala veľkú pozornosť budovaniu Spoločnej obrannej politiky EÚ a formovaniu európskych ozbrojených síl. Negatívne vymedzovanie stranicej politiky voči EÚ zosilnelo po odchode SNS do opozície v roku 2010 a po jej zblížení s rakúskou FPÖ.⁵⁴ Strana odmietla vytvorenie spoločnej „ekonomickej vlády“ EÚ, ako aj vytváranie mechanizmov finančnej solidarity EÚ (tzv. eurovalu). V súvislosti s krízou eurozóny navrhovala návrat k národnej mene a vyslovuje sa aj proti vstupu Turecka do EÚ. Ak sa SNS po roku 1999 orientovala na spoluprácu s národnokonzervatívnymi stranami v rámci Únie za Európu národov (UEN), po voľbách do EP v roku 2009 jej poslanec Jaroslav Paška pôsobil vo frakcii euroskeptických a neraz až euroodmietavých zoskupení Európa za slobodu a demokraciu (EFD). Neraz značne protichodné tézy politických

⁵² Z programu SNS do Európskeho parlamentu. Bratislava : SNS, 2009.

⁵³ Volebný program 2010. Bratislava : SNS, 2010.

⁵⁴ SNS + FPÖ: Memorandum o priateľstve, porozumení a spolupráci. Bratislava : SNS, 4. 7 2010. <http://www.sns.sk/aktuality/sns-fpo-memorandum-o-priatelstve-porozumeni-a-spolupraci/>

⁵⁰ Slovensko – stabilné srdce Európy. Volebný program LS-HZDS pre voľby do EP. Bratislava : LS-HZDS, 2009.

⁵¹ ARBE, S. – NOSKO, A. – ONDREJCSÁK, R. – ZIMANOVÁ, V.: Analýza programových dokumentov vybraných politických strán v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky, c. d., s. 36.

programov SNS svedčia o tom, že sa nimi obracala predovšetkým na domácu verejnosť a nechápe ich ako nástroj formovania svojej politiky, ale aj o tom, že táto strana sa neidentifikovala so súčasnými tendenciemi vývoja EÚ. Jej praktická podpora prehlbovaniu európskej integrácie v čase jej pôsobenia vo vláde (2006 – 2010), motivovaná snahou udržať sa vo vládnej koalícii, ju aj napriek euroskeptickej rétorike zaraďovala medzi europragmatické strany.

Problematike európskej integrácie málo pozornosti venuje liberálne orientovaná **Sloboda a Solidarita** (SaS), ktorá bola v rokoch 2010 – 2014 členom inak euroentuziastickej Európskej liberálnej, demokratickej a reformnej strany (ELDR). Odmiatanie myšlienky federalizácie EÚ rozhodlo v roku 2014 o vstupe SaS do skupiny euroskeptických strán. Na rozdiel od svojich partnerských subjektov sa voči EÚ vymedzuje skôr negatívne. Navrhovala napr. prijatie ústavného zákona, podľa ktorého pri každom rozšírení kompetencie EÚ podľa článku 352 Lisabonskej zmluvy by slovenský zástupca v Rade EÚ nemohol súhlasiť s legislatívnym návrhom Európskej komisie bez mandátu minimálne troch päťin poslancov NR SR. Negatívne stanovisko zaujímala aj k Lisabonskej zmluve, ktorá podľa strany „dáva európskej byrokracii možnosť výrazne rozšíriť svoju moc a vplyv“ a žiada zabrániť rozšíreniu kompetencií EÚ napr. v oblastiach daní alebo trestného práva. Európska legislatíva je podľa SaS „zaťažujúca alebo obmedzujúca“ a SR by mala z nej preberať „len nevyhnutné minimum“. V bezpečnostnej politike SaS vo svojom programe z roku 2010, podobne ako SDKÚ, stojí na pozíciách atlanticizmu, podobne aj v otázkach energetickej bezpečnosti sice podporuje diverzifikáciu energetických zdrojov a zníženie závislosti od Ruskej federácie, hovorí aj o konkrétnych projektoch, ako napr. prepojení z rakúskeho plynovodného uzla Baumgarten, dovoze plynu z LNG terminálov, resp. plynovodov Nabucco a Nord Stream, ale vôbec nespomína, že ide o projekty čiastočne alebo úplne realizované s pomocou EÚ. SaS podporovala rozšírenie EÚ o štáty západného Balkánu a zjednodušenie vízového režimu s Ukrajinou, celkovo sa však EÚ v programe strany vníma negatívne. Aj samotná kapitola venovaná európskej problematike nesie názov „vzťahy s EÚ“, čo môže implikovať vnímanie EÚ ako externého aktéra, nie ako štruktúry, ktorej budúcnosť SR ovplyvňuje ako členský štát.⁵⁵ Na druhej strane SaS nespochybňuje členstvo SR v EÚ, hoci vystupuje voči tej kriticky aj po vstupe do vládnej koalície v roku 2010, napr. pri od-

mietaní európskeho finančného mechanizmu a pri úvahách o možnom opäťovnom zavedení slovenskej koruny ako národnej meny. Preto SaS môžeme zaraďovať medzi euroskeptické formácie.

Podobne možno hodnotiť aj pôsobenie **Občianskej konzervatívnej strany (OKS)**, ktorá na jednej strane v programových dokumentoch z roku 2010 zdôrazňuje „uplatňovanie jasného medzinárodného ukovenia v západnom civilizačnom okruhu“, ale zároveň presadzuje slobodnú a autonómnu zahraničnú politiku SR, vychádzajúcú z jej národných záujmov. Zahraničnopolitickej líniu EÚ má Slovensko akceptovať len v prípade, ak nebude v rozpore s národnými záujmami Slovenska a s hodnotami, na ktorých je postavená západná civilizácia. OKS podporuje rozšírenie EÚ o Chorvátsko, Macedónsko a Srbsko a v prípade splnenia požadovaných kritérií aj o Ukrajinu. Odmieta, podobne ako SaS, členstvo Turecka. V rámci EÚ chce zabrániť harmonizácii daňovej, sociálnej a zdravotnej politiky a pracovného práva v rámci EÚ, vyslovuje sa za zrušenie spoločnej poľnohospodárskej politiky a zastavenie redistribúcie zdrojov prostredníctvom eurofondov v rámci EÚ.⁵⁶ Počas volieb do EP v roku 2009 sa OKS spolu s partnerskou KDS prihlásila k spolupráci s európskym hnutím Libertas, vystupujúcim proti Lisabonskej zmluve.⁵⁷ Vzhľadom na to, že táto strana presadzuje oslabenie doterajšej miery integrácie EÚ, je možné zaradiť ju medzi euroskeptické formácie.

Problematika európskej integrácie sa dlhodobo nachádzala mimo pozornosť **Komunistickej strany Slovenska (KSS)**. Jej vedenie v predvečer ratifikačného referenda vyzvalo k podpore vstupu SR do EU, aj keď poslanci za KSS hlasovali proti Prístupovej zmluve s EÚ. Zároveň sa však identifikovala so Stranou európskej ľavice a pred parlamentnými voľbami 2006 sa snažila o legitimizáciu v očiach svojich voličov práve spoluprácou s komunistickými stranami zo západoeurópskych členských štátov EÚ.⁵⁸ Veľká časť jej voličov členstvo v EÚ odmietaла, jej lídri však argumentovali potrebou chrániť sociálne práva slovenských občanov. Odmietaťa prijatie Ústavnej zmluvy EÚ, ktorú táto strana označovala za „predčasné nové hranice“. Celkovo teda k EÚ zaujímala protichodný postoj, keď na jednej strane jej rozšírenie považovala za budovanie no-

⁵⁵ Volebný program OKS: Slovensko pre všetkých. Bratislava 2010.

⁵⁷ KDS a OKS podpísali spoluprácu s Libertas z Česka. 24hod.sk online, 15. 5. 2009. <http://www.24hod.sk/KDS-a-OKS-podpisali-spolupracu-s-Libertas-z-Česka-cl77562.html>

⁵⁸ Mítинг v Bratislave potvrdil, že KSS má podporu Európy! Bratislava : Komunistická strana Slovenska, 16. 6. 2006, http://www.kss.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=346&Itemid=65

vých deliacich čiar a fakticky sa nezaujímala o inštitucionálne aspekty budúcnosti EÚ. Jej cieľom počas volieb do EP v roku 2004 bola ochrana postavenia národných štátov v EÚ a garantovanie rovnoprávnosti postavenia členských štátov. Namiesto EU však častejšie spomínała spoločnosť národov Európy.⁵⁹ Ak v súvislosti s ratifikáciou vstupu SR do EÚ v NR SR možno KSS zaradiť medzi euroodmietavé zoskupenia, po roku 2004 táto strana nehovorí o vystúpení SR z EÚ. Možno však súhlasiť s M. Rybárom, že minimálne v oblasti trhovej ekonomiky, ktorá predstavuje spolu s demokraciou (na rozdiel od M. Rybára sa však nenazdávam, že ju otvorene spochybňuje) základný princíp európskej integrácie po druhej svetovej vojne, sa KSS rozchádzala so zásadami fungovania EÚ a vyslovovala sa značne kriticky na jej adresu i vo vzťahu k podmienkam členstva SR v nej.⁶⁰ Spravidla sa však KSS vyhýba zaujatiu stanoviska k členstvu Slovenska v Európskej únii, ba dokonca sa vyhýba samotnej zmienke o jej existencii. Preto možno jej prípad považovať za hraničný medzi euroodmietavým a euroskeptickým postojom.

Medzi spoločné priority relevantných politických strán v SR v sledovanom období týkajúce sa problematiky európskej integrácie možno zaradiť podporu ďalšieho rozširovania EÚ o štáty západného Balkánu a v budúnosti aj o Ukrajinu, hoci politické subjekty sú rozdelené v názoroch na budúce členstvo Turecka. Kým Smer-SD, SDKÚ-DS a Most-Híd členstvo Turecka podporovali, konzervatívne zoskupenia, ako napr. KDH, SNS, HZDS, OKS, ale aj liberálne orientovaná SaS, jeho vstup do EÚ odmietali. Rozdiely medzi stranami panovali aj v otázke bezpečnostnej politiky, kde SDKÚ-DS a SaS dôsledne presadzovali princíp euroatlantickej spolupráce, kým Smer-SD a SNS venovali veľkú pozornosť budovaniu európskej obrany. Politické strany bez ohľadu na ideologickú orientáciu a medzinárodnú inštitucionálnu afiliáciu zastávali zdržanlivý postoj k daňovej harmonizácii, pričom ani sociálnodemokratický Smer-SD počas svojho pôsobenia vo vláde (2006 – 2010) nepristúpil k zásadnej reforme daňového zaťaženia v SR. Konzervatívne a liberálne zoskupenia odmietali aj integráciu sociálnej politiky, pracovného a trestného práva, predovšetkým KDH aj práva rodinného.

Po roku 2010 pozíciu lídra euroskeptických strán prevzala strana SaS

⁵⁹ MARUŠIAK, J.: Analýza volebného programu – Komunistická strana Slovenska. Infovolby.sk – Volebný infoservis, 4. 6. 2004. <http://www.infovolby.sk/index.php?base=data/euro/2004/analyzy/1086361000.txt>

⁶⁰ RYBÁŘ, M.: Politické strany, európska integrácia a euroskepticizmus na Slovensku, c. d., s. 333 – 334.

a hnutie Obyčajní ľudia, ktorého predstavitelia kandidovali v roku 2010 na listine SaS.

Evolúcia nazerania na európsku otázku vo volebných programoch klúčových politických strán v roku 2012

Strana SaS počas svojho pôsobenia vo vláde odmietala návrh navýšenia finančných prostriedkov alokovaných v Európskom nástroji finančnej stability (ESFS), v dôsledku čoho sa vládna koalícia v októbri 2011 rozpadla. Otázka vzťahu voči EÚ teda predstavovala bezprostredne po tom, ako NR SR odmietla vyslovíť vláde SR dôveru, hlavný zdroj konfliktov medzi politickými stranami, počas volebnej kampane sa však táto otázka dostala do úzadia v dôsledku škandálov týkajúcich sa podozrení z politickej korupcie.

Z hľadiska rétoriky a politického programu vystupovali počas predvolebnej kampane v roku 2012 ako najviac euroentuziastické strany Smer-SD a Most-Híd. Podľa Smeru-SD zostáva Európska únia základným prostredím určujúcim každodenné reálie Slovenska a jeho občanov. V záujme SR je podľa tejto strany EÚ, ktorá sa má stať „prostredím s konkurencieschopným, vedomostným a silným sociálnym charakterom“. Smer-SD v programových materiáloch z roku 2012 však EÚ vníma aj ako nástroj vnútornej modernizácie krajin. Vyslovuje sa za aktívnu účasť Slovenska na implementácii Lisabonskej zmluvy, pri vytvorení Európskej služby pre vonkajšiu činnosť, pri rozširovaní EÚ, ako aj na projekte Východného partnerstva. Podporuje priblíženie EÚ k občanom a dosiahnutie stability finančných systémov. Vyslovuje sa za pokračovanie kohéznej politiky EÚ v rámci novej finančnej perspektívy na roky 2014 – 2020.⁶¹ Rétorika Smeru-SD vo vzťahu k EÚ je oslavná, spĺňa teda kritériá, pre ktoré by mohla byť táto strana označená za euroentuziastickú, zároveň však dokument zdôrazňuje skôr pragmatické, a nie hodnotové, resp. civilizačné stránky európskej integrácie. Takisto aj z hľadiska nazerania na budúcnosť EÚ a jej inštitucionálneho usporiadania je program Smeru-SD len málo konkrétny.

Podobne strana Most-Híd zdôrazňovala, že „miesto Slovenska je v Európskej únii“, a preferovala tiež potrebu zostať plnohodnotným členom EÚ a eurozóny aj v horších časoch. Na druhej strane sa Most-Híd

⁶¹ Programové zameranie strany SMER – sociálna demokracia na volebné obdobie 2012 – 2016. Bratislava : Smer – sociálna demokracia, 2012.

negatívne vymedzovala voči SaS a hnutiu Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽaNO), ktoré obviňovala z politického hazardu a „obetovania pozície Slovenska v EÚ v záujme vlastného politického úspechu“. Podobné správanie si Slovensko už nemôže podľa tejto strany dovoliť. Vyslovovala sa za vyvážený a inkluzívny vývoj EÚ. Teda aj napriek pozitívnym a miestami až entuziastickým proklamáciám podpory európskej integrácie a spoluzodpovednosti SR za jej budúcnosť ani Most-Híd nepredkladal konkrétnu reflexiu smerovania „európskej“ politiky Slovenska.⁶²

Popri takto chápanom málo konkrétnom „euroentuziazme“ venovali konkrétnejšiu pozornosť otázkam európskej integrácie strany pravého stredu. Konkrétnie SDKÚ-DS zdôrazňovala nevyhnutnosť udržania Slovenska v centre integračných procesov v záujme ochrany úspor občanov a podnikateľských investícií. Program SDKÚ-DS zdôrazňoval, že euro je takisto slovenskou menou, vyslovoval sa za trvalé a efektívne posilnenie rozpočtovej zodpovednosti a zavedenie automatických sankcií voči nezodpovedným štátom, pričom plnenie ich povinností majú vykonávať nadnárodné inštitúcie. Na druhej strane SDKÚ-DS presadzovala zachovanie zvrchovanosti národných štátov v oblasti priamych daní. Strana takisto podporovala pokračovanie procesu rozšírenia EÚ.⁶³

Popri identitárnom prihlásení sa k EÚ v programe KDH („Aj my sme Európska únia“) v programatike tejto strany sa hodnotové aspekty európskej integrácie dostali do úzadia, strana sa neprofilovala na otázkach kresťanského charakteru európskej civilizácie (napr. v podobe rezolútneho odmietania členstva Turecka v EÚ a suverenity členských štátov v tzv. kultúrno-etických otázkach), resp. obrany hodnôt a inštitúcií národného štátu, ale hovorí podstatne umiernenejšie o hľadaní rovnováhy medzi „zachovaním vlastnej identity a suverenity a nevyhnutným prispôsobením sa globalizačným trendom“. KDH podporovalo zavedenie mechanizmov finančnej solidarity na úrovni EÚ pod podmienkou zodpovednej rozpočtovej politiky členských štátov. Popritom po prvý raz spomedzi pravicovo-centristických strán zdôrazňovalo význam „všeestrannej spolupráce s Nemeckom ako strategickým partnerom v regióne“.⁶⁴ Smer-SD, KDH a SDKÚ-DS považovali za hlavného garanta

európskej bezpečnosti NATO, kým Most-Híd sa tejto otázke nevenoval vôbec.

Opačný pól z hľadiska vzťahu k EÚ predstavovala predovšetkým strana SaS, ktorá reflektovala aktuálne vývojové tendencie v EÚ kriticky. Tvrdila, že EÚ sa nachádza v kríze, nemá výraznejšie vedenie a vízu svojho fungovania. Strana avizovala návrat k pôvodným hodnotám EÚ a projekt ESFS považovala za hazard s menou euro. V jej programe sa EÚ spája s praxou nezodpovedných vlád, byrokratickými reguláciami a zneužívaním Európskej centrálnej banky na tlačenie peňazí.

Sloboda a Solidarita odmietala prehľbovanie európskej integrácie v daňovej oblasti a obmedzenie zásady jednomyselnosti v procese prijímania rozhodnutí v európskych inštitúciách. V prípade narušenia pravidiel EÚ majú podľa volebného programu SaS sankcie postihnúť automaticky všetky štaty vrátane Nemecka a Francúzska. Strana podporovala rozšírenie EÚ o štáty západného Balkánu.⁶⁵

Podobne hnutie Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽaNO) sa nazdávalo, že Slovensko má byť silnou a stabilnou súčasťou EÚ, čo však podľa hnutia „nemôže znamenať, že budeme ticho poslúchať“. Program sa vymedzuje voči „bruselským, dobre plateným a nikomu sa nezodpovedajúcim úradníkom“, ktorí na rozdiel od slovenských politikov nebudú niesť zodpovednosť za „naše rozhodnutia“. Vyslovuje sa za zavedenie rozpočtovej zodpovednosti v rámci EÚ, ale aj za zachovanie suverenity členských štátov v oblasti daní a rozpočtovej politiky. Program kritizoval európsku byrokraciu a regulácie v rámci EÚ, vyslovuje sa za reformu systému štrukturálnych fondov a za zrušenie spoločnej poľnohospodárskej politiky v jej súčasnej podobe.⁶⁶ Program OĽaNO teda viac operoval s mobilizačnými euroskeptickými heslami, než s konkretizovanými a štruktúrovanými predstavami o pôsobení SR v EÚ.

Osobitne kritický vzťah k EÚ zaujímal počas predvolebnej kampane SNS, ktorá sa však po volbách v marci 2012 ocitla v pozícii mimoparlamentnej strany. Jej prioritou v zahraničnej politike bola „suverenita, sebestačnosť a zdravé vlastenectvo“. Na druhej strane oproti obdobiu rokov 2006 – 2010, keď vystupovala ako pragmatický stúpenec prehľbovania európskej integrácie, v roku 2012 ako jediný relevantný subjekt spomínila možnosť vystúpenia SR z EÚ a eurozóny, aj keď podporovala zachovanie existencie EÚ a stabilného a silného eura. Kritizovala

⁶² Len zodpovedne. Programové ciele strany Most-Híd pre parlamentné voľby 2012. Bratislava : Most-Híd, 2012.

⁶³ Pre viac práce na Slovensku. Volebný program SDKÚ-DS pre voľby 2012. Bratislava : SDKÚ-DS, 2012.

⁶⁴ Začína to prácou. Cesta pre Slovensko. Volebný program KDH. Bratislava : KDH, 2012.

⁶⁵ Volebný program SaS pre budúce generácie. Bratislava : Sloboda a Solidarita, 2012.

⁶⁶ Volebný program hnutia Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti pre voľby do NR SR v roku 2012. Bratislava : Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti, 2012.

regulačné mechanizmy EÚ a jej byrokraciu, ako aj „neefektívny princíp solidarity pre lenivé štáty“. Vývoj v EÚ spájala s multikulturalizmom, islamizáciou Európy a liberálnej politikou v oblasti imigrácie. Budúcnosť európskej integrácie strana videla ako úniu národných štátov a colnú úniu, ktorá bude komunikovať s Ruskom a inými štátmi východnej Európy. SNS podporovala integráciu Srbska a Chorvátska do EÚ, odmietaťa však prípadný vstup Turecka.⁶⁷

Spravidla nekonkretizované výhrady všetkých politických subjektov SR voči súčasným tendenciám vývoja EÚ v sledovanom období smerovali voči „európskej byrokracii“, liberálne a konzervatívne zoskupenia odmietaли snahy EU o harmonizáciu hospodárskej politiky a reguláciu ekonomiky na európskej úrovni (SDKÚ-DS, KDH, OKS, SaS). Popri SNS je kritika EÚ cez prizmu ochrany národnno-štátnych záujmov, resp. zvrchovanosti SR príznačná aj pre KDH, resp. pre odštiepenecký subjekt KDS, ale aj pre KSS a pred rokom 2002 aj HZDS. V minulosti bolo možné ako euroodmiestavé subjekty klasifikovať predovšetkým SNS, ZRS, KSS a čiastočne aj HZDS. Euroentuziastický segment slovenskej spoločnosti predstavovali predovšetkým SDKÚ-DS, Smer-SD, SMK, Most-Híd, v minulosti aj ANO. Do skupiny europragmatikov možno zaradiť strany ako HZDS a SNS, kym KDH, OKS a SaS sa z hľadiska svojich výhrad voči súčasnému smerovaniu EÚ zaradujú medzi euroskeptické formácie. V prípade SNS po roku 2012 nastal posun k euroskepticizmu, ba dokonca až k euroodmiestavej politike.

Relevancia otázky európskej integrácie v predvolebnej kampani a z hľadiska koaličného potenciálu jednotlivých subjektov však aj napriek radikálnym vyhláseniam z októbra a novembra 2011 poklesla. Hoci SDKÚ-DS myšlienku koalície so SaS v tom čase odmietaла práve s ohľadom na odlišné stanoviská v otázke ESFS,⁶⁸ neskôr lídri tejto strany nevylučovali možnosť povolebnej spolupráce aj napriek rozdielnym názorom na ratifikáciu tzv. Európskeho stabilizačného mechanizmu. Naopak, SDKÚ-DS aj napriek blízkym pozíciám v názoroch na budúcnosť a záujmy SR v EÚ vylučovala koalíciu so stranou Smer-SD.⁶⁹ Vývoj po voľbách do NR SR v marci 2012 potvrdil pretrvávajúcu zmenu v poziciach politických strán čo sa týka európskej integrácie, keď v prospech

⁶⁷ VERNOSŤ SLOVENSKU. Programové memorandum SNS odsúhlasené rozšíreným Predsedníctvom SNS v Žiline 21. 1. 2012.

⁶⁸ SaS má nulový koaličný potenciál, tvrdí Mikloš. TASR, 14. 10. 2011; podľa SaS je euroval trvalý tunel, Ivan Mikloš to odmieta. *Webnoviny*, 20. 11. 2011.

⁶⁹ SDKÚ-DS: Najväčšou hrozbohou je jednofarebná vláda Smeru-SD. TV TA3, 7. 2. 2012.

schválenia Európskeho stabilizačného mechanizmu v NR SR 22. júna 2012 hlasovali poslanci Smeru-SD, SDKÚ-DS a väčšiny poslaneckého klubu KDH. Na druhej strane poslanci SaS, OĽaNO a bývalí členovia KDH Daniel Lipšic a Jana Žitňanská (v tom čase nezávislí poslanci) hlasovali proti ratifikácii uvedenej medzinárodnej zmluvy.⁷⁰

Relevancia slovenských politických strán v európskych straníckych štruktúrach

Hoci europeizácia politických strán v SR je primárne skúmaná ako top-down proces, v skutočnosti má obojstranný charakter. Analýza relevancie slovenských politických subjektov na pôde európskych inštitúcií, osobitne v prostredí európskych straníckych štruktúr, môže vysvetliť o tom, akým spôsobom rozšírenie EÚ ovplyvnilo stranícku politiku na európskej úrovni. Politické strany z nových členských štátov EÚ získali plnohodnotné členstvo v straníckych štruktúrach na európskej úrovni až v súvislosti s rozšírením EÚ v roku 2004. Výnimkou boli menšie stranícke formácie, ako napr. Maďarská občianska strana alebo SZS, ktoré získali plnohodnotné členstvá v týchto štruktúrach ešte pred vstupom Slovenska do EÚ. Tieto strany však vzhľadom na svoju početnú slabosť významnejšiu úlohu v európskych straníckych štruktúrach nezohrávali.

Výraznejší však politické strany zo SR nezaznamenali v európskych straníckych štruktúrach ani po rozšírení EÚ, a to ani v porovnaní so zástupcami iných nových členských štátov. Hoci väčšina poslancov EP zvolených na území SR pôsobí vo frakcii Európskej ľudovej strany (EPP),⁷¹ vo vedení tohto zoskupenia, združujúceho kresťansko-demokratické a konzervatívne strany, sa neetabloval ani jeden zástupca zo Slovenska. Podobná situácia je aj v straníckych postoch v iných tzv. eurostranách. Poslankyňa EP za KDH Anna Záborská pôsobila v rokoch 2004 – 2009 ako predsedníčka Výboru EP pre práva žien a rovnosť pohlaví (od 1. 2. 2007 premenovaný na Výbor pre práva žien a rodovú rovnosť). V EP zvolenom v roku 2009 sa členkou predsedníctva poslaneckého klubu EPP stala poslankyňa SMK Edit Bauer ako koordinátorka EPP vo Výbore pre práva žien a rodovú rovnosť. Poslanec SDKÚ-DS Peter

⁷⁰ Poslanci schválili trvalý euroval! Aktuality.sk, 22. 6. 2012. <http://www.aktuality.sk/clanok/209001/poslanci-schvalili-trvaly-euroval/>

⁷¹ Počas funkčného obdobia EP v rokoch 2004 – 2009 ich bolo 8 zo 14, v EP zvolenom v roku 2009 ich bolo 6 z 13. Pozri: Štatistický úrad SR, 2004, 2009.

Šťastný v rokoch 2004 – 2009 zastával post podpredsedu Výboru EP pre medzinárodný obchod.

V rámci Strany európskych socialistov (PES) sa po roku 2009 etabovala na pozícii podpredsedníčky Skupiny progresívnej aliancie socialistov a demokratov v EP Monika Flašíková-Beňová (Smer-SD). Poslanci EP zo Slovenska boli úspešnejší aj v menších poslaneckých frakciach. V roku 2009 sa stal členom predsedníctva Skupiny Aliancie liberálov a demokratov za Európu (ALDE) poslanec ĽS-HZDS Sergej Kozlík, poslanec Jaroslav Paška (SNS) sa stal podpredsedom skupiny Europe for freedom and democracy. Na druhej strane však pokus o zvolenie predsedu ĽS-HZDS Vladimíra Mečiara za podpredsedu Európskej demokratickej strany, ktorá vytvára skupinu ALDE spoločne s ELDR, sa skončil neúspešne.⁷²

Na voľbu vedenia a rozhodovania eurostrán a politických skupín majú vplyv predovšetkým reprezentanti významných členských strán⁷³. Vzhľadom na to, že zo Slovenskej republiky môže byť do EP zvolených iba 13 poslancov (vo voľbách do EP v roku 2004 ich bolo 14), ich početný vplyv je podstatne nižší ako v prípade poslancov z väčších štátov. Na druhej strane napr. hoci maďarský Fidesz – Maďarská občianska strana nepredstavuje v kontexte EP početnú politickú stranu, zvolenie jej predsedu Viktora Orbána za podpredsedu EPP bolo ovplyvnené aj úspešnosťou politiky jeho strany na domácej politickej scéne. Podobne voličský úspech strany Smer-SD, ktorá sa vo voľbách do NR SR v rokoch 2006 a 2010 etablovala ako najsilnejšia politická strana,⁷⁴ bol pravdepodobne jedným z faktorov, prečo sa jej zástupkyňa M. Flašíková-Beňová stala podpredsedníčkou poslaneckej frakcie socialistických a sociálnodemokratických strán. Pričom v roku 2010 ako vládna strana získala aj napriek hospodárskej kríze viac hlasov ako v roku 2006. Príklad poslancov S. Kozlíka a J. Pašku svedčí o tom, že zástupcovia politických strán z malých štátov sa môžu ľahšie etablovať v stranických štruktúrach menších európskych politických strán, resp. skupín.

Relatívne slabé postavenie politických subjektov zo SR v európskych stranických štruktúrach je však spôsobené aj politickým štýlom či na-

⁷² Mečiar bude podpredsedom Európskej demokratickej strany. TASR, 13. 7. 2009.

⁷³ FIALA, P. – MAREŠ, M. – SOKOL, P.: *Eurostrany. Politické strany na evropské úrovni*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu, 2007, s. 230.

⁷⁴ Strana Smer-SD vo voľbách do NR SR v roku 2006 získala 29,13 % hlasov, v roku 2010 bola ešte úspešnejšia aj napriek celkovému poklesu voličskej podpory pre sociálnodemokratické subjekty v členských štátach EÚ a získala 34,79 % hlasov. Pozri: Štatistický úrad SR, 2004, 2009.

zeraním na budúlosť EÚ, ktorími sa odlišujú od svojich európskych partnerov. Najvypuklejšie sa tieto rozpory prejavili v prípade strany Smer-SD, keď táto strana vytvorila vládnú koalíciu s nacionalistickou SNS. Strana európskych socialistov proti tomuto kroku protestovala s odvolaním sa na rezolúciu Berlínskeho kongresu PES, podľa ktorého sa členské strany zaviazali „zdržať sa akýchkoľvek foriem politického spojenectva alebo spolupráce na všetkých úrovniach s akoukoľvek politickou stranou, ktorá podnecuje alebo sa pokúša vyvolávať rasové alebo etnické predsudky a rasovú nenávist“.⁷⁵ Následne líder tejto strany R. Fico obvinil PES z obhajoby nadnárodných podnikateľských korporácií (TV TA3, 9. 7. 2006). Pod tlakom viacerých členských strán PES (napr. Socialistickej strany Belgicka, Maďarskej socialistickej strany) bolo členstvo Smeru-SD v PES 12. októbra pozastavené, hoci poslanci zvolení za túto stranu pokračovali v práci v poslaneckej frakcii európskych socialistov.⁷⁶ Predsedníctvo PES obnovilo plnoprávne členstvo Smeru-SD 14. februára 2008 po tom, ako sa lídri Smeru-SD a SNS (Ján Slota) písomne zaviazali rešpektovať práva národnostných menšín a demokratické princípy.⁷⁷ Toto rozhodnutie potvrdil kongres PES v Prahe 8. decembra 2009.⁷⁸ Vzťahy medzi Smerom-SD a PES však zostávali aj po obnovení členstva problematické, čo sa prejavilo napr. v súvislosti s vyjadreniami podpredsedu socialistickej frakcie v EP Hannesa Swobodu, ktorý v marci 2008 navrhoval, aby po budúcich voľbách do NR SR Smer-SD uzavrel koalíciu so SMK.⁷⁹

Na druhej strane aj pozícia KDH, napr. v otázkach azylového zákonodarstva, zvýšeného dôrazu na kultúrno-etické hodnoty v konzervatívno-katolíckom duchu a svojím euroskepticizmom sa odlišuje od

⁷⁵ PES president cannot accept coalition with extreme right-wing nationalists. Brussels, Party of European Socialists 5. 7. 2006. <http://www.pes.org/en/news/pes-president-cannot-accept-coalition-with-extreme-right-wing-nationalists>

⁷⁶ Smer suspended from PES political family. Resolution adopted by the PES Presidency. Brussels, Party of European Socialists, 12. 10. 2006. <http://www.pes.org/en/news/smer-suspended-pes-political-family>

⁷⁷ PES lifts suspension of Slovak Party. PES Newsletter, nr. 25, 25. 3. 2008, p. 3. http://www.pes.org/en/system/files/PES_Newsletter_n25_March2008_EN_0.pdf

⁷⁸ Smer – sociálna demokracia definitívne plnoprávnym členom Strany európskych socialistov. Bratislava : Smer – sociálna demokracia, 8. 12. 2009. <http://www.strana-smer.sk/1180/smer-socialna-demokracia-definitivne-plnopravnym-clenom-strany-europskych-socialistov>

⁷⁹ R. Fico: aktivity Hannesa Swobodu sú neakceptovateľné. Bratislava : Smer – sociálna demokracia, 25. 3. 2008. <http://www.strana-smer.sk/561/r-fico-aktivity-hannesa-swobodu-su-neakceptovatelne>

väčšiny partnerských subjektov v EP. Pozície tejto strany sa naopak v minulosti viac približovali konzervatívno-národnému zoskupeniu Únie za Európu národov,⁸⁰ po roku 2009 Skupine európskych konzervatívcov a reformistov v EP, v ktorej majú dominantné postavenie britská Konzervatívna strana, poľská Právo a Spravodlivosť a česká ODS. Napriek tomu však KDH považovalo za výhodnejšie z hľadiska svojich stranických záujmov zotrvanie v EPP a na jar 2006 odmietlo iniciatívu PiS na vytvorenie spoločného sekretariátu stredoeurópskych pravicových strán euroskeptickej orientácie.⁸¹ Menej problematický z hľadiska členstva v EPP bol liberálny presah programovej agendy SDKÚ-DS⁸² aj napriek určitým rozporom, týkajúcim sa miery štátnej, resp. európskej regulácie ekonomiky. Otvorennejšie rozpory medzi SDKÚ-DS a členskými stranami EPP sa objavili v súvislosti s rozhodnutím vládnej koalície odmietnuť poskytnutie pôžičky Grécku v júli 2010, čo sa prejavilo na priebehu rokovania medzi premiérkou SR Ivetou Radičovou (SDKÚ-DS) a nemeckou spolkovou kancelárkou Angelou Merkelovou.⁸³ Ďalším rizikom z hľadiska vnútornej kohézie EPP boli aj chladné vzťahy, aké panovali medzi KDH a SDKÚ-DS na strane jednej a maďarským Fidesz-MPP na strane druhej.

Celkovo rozšírenie EÚ po roku 2004 vyvolalo snahu stranických zoskupení pôsobiacich na úrovni EÚ o získanie nových členských strán, prostredníctvom čoho sa usilovali o maximalizáciu svojho vplyvu na pôde Európskeho parlamentu a o získanie politických partnerov v nových členských štátach. Ako ukazujú príklady integrácie Smeru-SD a ĽS-HZDS, táto snaha viedla aj k zmierneniu pôvodne hodnotovo rigidnejších kritérií pre členstvo v európskych stranických štruktúrach. Tie sa následne stali z programového hľadiska podstatne heterogénnejšie. Pôsobenie ODS a PiS na pôde Európskeho parlamentu zas umožnilo rozšírenie vplyvu britskej Konzervatívnej strany, ktorá sa tak mohla stať iniciátorom vytvorenia novej poslaneckej skupiny v EP.

⁸⁰ KOPEČEK, L.: Členové Evropské lidové strany na Slovensku. In: *Evropská lidová strana a její členské strany*. S. Balík – V. Hloušek (eds.): Brno : Masarykova univerzita, 2004, s. 92 – 93.

⁸¹ PAWLICKI, J.: PiS buduje międzynarodówkę śródnoweuropejskiej prawicy. In: *Gazeta Wyborcza*, 18. 4. 2006.

⁸² KOPEČEK, L.: Členové Evropské lidové strany na Slovensku, c. d., s. 96.

⁸³ ZSILLEOVÁ, M.: Merkelová poučila Radičovú. *Sme*, 26. 8. 2010.

Vplyv európskej integrácie na organizačné usporiadanie politických strán v SR (stav v roku 2012)

Vstup Slovenskej republiky do EÚ a následné začlenenie politickej strán do politickej súťaže na európskej úrovni znamenali výzvy pre ich vnútorné fungovanie a organizačné usporiadanie. Vytvorila sa nová úroveň politického života. Politické strany svoju štruktúru museli prispôsobiť a) požiadavke účasti na politickej súťaži na úrovni EÚ, t. j. vo voľbách do Európskeho parlamentu; b) zabezpečeniu interakcie medzi európskou a domácou úrovňou stranickej politiky, ktorá bude garantovať z hľadiska strany žiaducu mieru participácie poslancov EP na vnútropolitickej živote strany. Zároveň sa politické strany vo svojej väčšine v úvodných článkoch svojich stanov hlásia k príslušnosti k EÚ, resp. k hodnotám európskej kultúry. Niektoré aj explicitne zakotvujú svoju príslušnosť k európskym stranickým štruktúram (napr. Smer-SD a SMK). V predkladanej analýze vychádzame zo stanov relevantných politických strán, ktoré boli v platnosti v roku 2012.

Zostavovanie kandidátnych listín

Hoci z hľadiska programových priorít európska agenda pre väčšinu politických strán v SR zohráva druhoradú rolu a aj samotné voľby do EP sú považované za „voľby druhého rádu“ (second order elections),⁸⁴ pre kreovanie kandidátnych listín vo voľbách do EP spravidla platia rovnaké pravidlá ako pre „voľby prvého rádu“, t. j. voľby do NR SR, čo ovplyvňuje aj volebná legislatíva, zakotvujúca systém pomerného zastúpenia s jedným volebným obvodom pre celé územie SR. Väčšina politických strán v SR zostavuje kandidátske listiny centralizovaným spôsobom. V prípade KDH kandidátnu listinu hnutia pre voľby do Európskeho parlamentu navrhuje Rada KDH (čl. 40, ods. 1, písm. i), podobne ako v prípade volieb do NR SR. Aj v prípade SMK má vo voľbách do EP rozhodujúce slovo orgán širšieho vedenia strany, t. j. republiková rada, ktorá „schvaľuje kritériá a spôsob navrhovania kandidátov aj kandidačnú listinu na poslancov NR SR a do Európskeho parlamentu. Pre prijatie kandidáta na kandidačnú listinu, umiestnenie kandidáta na

⁸⁴ Pozri ŠARADÍN, P.: Evropské voľby: vznik a vývoj teorií voleb druhého rádu. In: ŠARADÍN, P. a kol.: *Evropské voľby v postkomunistických zemích*. Olomouc : Periplum, 2004, s. 9 – 24.

listine a schválenie celej kandidačnej listiny je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých členov rady (§ 28, ods. 7, písm. e).

Strana SaS sa osobitne o zostavovaní kandidačných listín pre voľby do EP nezmieňuje, schvaľovanie „kandidátov strany na ústavné funkcie a funkcie v orgánoch územnej samosprávy“ ponecháva republikovej rade (čl. VIII, ods. 1, písm. b). Podobne to platí aj v prípade OKS, ktorá sa vo svojich stanovách osobitne o volbách do EP nezmieňuje, keďže svoje stanovy, datované dňom 24. 11. 2001, táto strana po vstupe do EÚ nenovelizovala. Právo navrhovať kandidátov majú aj jednotliví členovia, ich schvaľovanie do „parlamentných volieb“ a určenie ich poradia je v kompetencii republikovej rady tejto strany (čl. 13, ods. 6, písm. g).

V prípade strany Smer-SD o kandidačnej listine pri obidvoch typoch volieb rozhoduje predsedníctvo strany na návrh predsedu (čl. 12, písm. d). Aj v prípade strany Most-Híd o volebných kandidačných listinách do volieb do NR SR a EP rozhoduje republikový výbor na návrh predsedu strany. Stanovy tejto strany zároveň upozorňujú, že toto rozhodnutie sa musí realizovať na základe kvalifikovanej väčšiny hlasov (§ 15, ods. 4, písm. c).

Stanovy SNS sa zmieňujú iba o „konečnej redakcii“ kandidačnej listiny, ktorá je v kompetencii predsedu strany a ktorý ju aj svojím podpisom uzatvára (§ 17, ods. 11). Na rozdiel od kandidátov na poslancov NR SR, ktorých môžu navrhovať nižšie stranické štruktúry, napr. miestne organizácie, resp. okresné a krajské snemy, o kandidátoch na poslancov EP sa v stanovách tejto strany hovorí jedine v súvislosti s kompetenciemi predsedu, podobne ako v prípade menovania a odvolávania členov volebného štábu pre voľby do NR SR a EP (§ 17, ods. 12).

Širšiu účasť členskej základne na nominovaní kandidátov pre voľby do EP pripúšťa LS-HZDS, ktorá vo svojich stanovách ukladá príslušnému predstavenstvu (t. j. v danom kontexte republikovému predstavenstvu) strany zvolať „v primeranom čase“ pred voľbami nominačný snem, na ktorom sa schvaľujú volebný program strany, návrhy kandidátov, zásady utvárania koalícii, zásady volebnej kampane strany a „iné aktuálne otázky vyplývajúce z rozhodnutia republikového snemu“ (čl. 11, ods. 5). Právo navrhovať kandidátov majú všetci členovia strany. Následne má podľa čl. 19, ods. 2 stanov strany nasledovať verejná rozprava o navrhovaných kandidátoch, organizovaná na verejných zhromaždeniach strany. Až po tejto rozprave nasleduje nominačný snem. Zároveň sa však hned na začiatku uvedeného článku uvádzia, že „pravidlá výberu vo vnútri strany schvaľuje predstavenstvo strany“. Pri výbere kandidátov na poslancov Európskeho parlamentu, Národnej rady SR, členov

vlády SR, primátorov krajských miest a predsedov VÚC „spolupôsobí“ aj politické grémium strany (čl. 13, ods. 31), ale forma jeho účasti na výbere kandidátov nie je bližšie špecifikovaná, čo môže spochybňovať úlohu nominačného snemu.

Podobne v prípade KSS kandidátov na poslancov EP môžu odporúčať aj základné organizácie strany a okresné konferencie (čl. 15, ods. h; čl. 19, ods. c). Pred voľbami do NR SR, EP, pred prezidentskými voľbami a voľbami do VÚC sa koná konferencia delegátov zjazdu KSS zvolených okresnými konferenciami KSS v príslušnom kraji. Zvoláva ju ÚV KSS „v záujme demokratického výberu a schválenia kandidátov...“ (čl. 34). Jej úlohou je zostaviť a odporučiť návrhy na poslancov EP. Následne návrhy kandidačných listín schvaľuje ÚV KSS (čl. 25).

Navonok azda najviac decentralizovaný spôsob výberu kandidátov na poslancov EP má SDKÚ-DS, ktorá organizuje tzv. vnútrostranické primárne voľby s tajným hlasovaním (čl. 32, ods. 1). Po vyhlásení voľby prezidenta Slovenskej republiky, volieb do Národnej rady SR, volieb do Európskeho parlamentu a volieb do orgánov územnej samosprávy určí Prezidium SDKÚ-DS lehotu na podanie návrhu na kandidatúru. Ak sa končí pravidelné volebné obdobie, môže Prezidium SDKÚ-DS určiť túto lehotu ešte pred vyhlásením príslušných volieb (voľby). Návrhy kandidátov môžu podávať miestne a regionálne predsedníctva, Prezidium SDKÚ-DS a Ústredná rada SDKÚ-DS. Okrem toho môžu podávať návrhy aj uchádzači o kandidatúru na základe vnútrostranickej petície, ktorú podpíše stanovený počet členov SDKÚ-DS v príslušnom miestnom zväze, okrese alebo kraji podľa funkcie, na ktorú sa voľby konajú. Minimálne počty podpisov členov sú podrobne stanovené v Úprave vnútrostranických volieb – primárok. Hlasovať v primárnych voľbách a podpisovať petíciu na návrh kandidáta môžu len členovia SDKÚ-DS, ktorí sú zapísaní v registračnej listine členov dlhšie ako 12 mesiacov pred termínom vyhlásenia primárnych volieb. Následne návrhy kandidátov na prezidenta Slovenskej republiky, poslancov do Európskeho parlamentu a na poslancov Národnej rady SR zhromažďuje riaditeľ ústrednej kancelárie (čl. 32, ods. 2).

Deň konania primárnych volieb určí Prezidium SDKÚ-DS. Následne zvolajú predsedovia miestnych zväzov v spolupráci s riaditeľmi krajských agentúr a okresnými radami SDKÚ-DS miestne konferencie, v rámci ktorých sa vykonajú primárne voľby. Primárne voľby sú tajné, členovia SDKÚ-DS hlasujú osobne. Výsledky primárnych volieb sú záväzné pre všetky orgány SDKÚ-DS. Ak sa primárne voľby neuskutočnia z dôvodu nenahlásenia žiadneho kandidáta v určenom termíne, môže

rozhodnúť o nominácii na jednotlivé posty príslušný orgán SDKÚ-DS, na úrovni ktorého sa voľby konajú. Prezídium SDKÚ-DS na návrh predsedu SDKÚ-DS vo výnimočných a odôvodnených prípadoch môže zasiahnuť do výsledkov primárnych volieb kandidátov. Predseda SDKÚ-DS je v takomto prípade povinný oznámiť Ústrednej rade SDKÚ-DS a orgánom na príslušnej regionálnej alebo miestnej úrovni dôvody takéhoto rozhodnutia (čl. 32, ods. 3 – 6). V konečnom dôsledku tak napriek demokratickej a decentralizovanej fasáde sú personálne rozhodnutia fakticky koncentrované v rukách predsedu strany.

Z uvedeného porovnania vyplýva, že najvyššia miera centralizácie pri výbere kandidátov na voľby do EP panuje v SNS a v strane Smer-SD, formálne najnižšia v SDKÚ-DS, KSS a ĽS-HZDS, kde je podiel členskej základne na zostavovaní kandidačných listín najvyšší. Celkovo však v prípade volieb do EP strany nevytvárajú osobitné pravidlá výberu kandidátov, tie sú identické (s výnimkou SNS) s voľbami do NR SR. Veľmi špecifické ustanovenie v súvislosti s členstvom SR v EÚ má SMK, ktorá umožňuje členstvo v strane aj plnoletému občanovi iného členského štátu EÚ s trvalým pobytom na Slovensku, ktorý „súhlasi so stanovami a základnými cieľmi strany a na Slovensku nie je členom inej politickej strany alebo hnutia“ (hlava III, § 3, ods. 2). Je to zvláštne ustanovenie, pretože zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranach a politických hnutiach zo 4. 2. 2005 umožňuje právo voliť a byť volený do orgánov strany iba štátnym občanom SR s trvalým pobytom na území SR, ktorí v deň volieb do orgánov strany dovršili 18 rokov veku a majú spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu.

Prepojenie vnútrostátejnej a európskej úrovne straníckej politiky

Z hľadiska miery účasti poslancov EP na práci politických strán a ich participácii na činnosti straníckych orgánov panujú medzi politickými stranami v SR značné rozdiely. Popri politických stranach, ktoré svojich poslancov EP aktívne zapájajú do straníckej práce na vnútrostátejnej úrovni, viaceré politické strany vo svojich stanovách ďalšiu prácu s poslancami EP neupravujú a nepočítajú s ich ďalšou participáciou na tvorbe straníckej politiky.

KDH zaraďuje poslancov EP ex offo medzi riadnych členov republikovej rady strany (čl. 38). Na rozdiel od iných politických strán sú však poslanci EP zároveň aj členmi krajských rád podľa toho, kde sa nachádza klub, ktorého je daný poslanec členom (čl. 27). Toto ustanovenie vy-

plyva z veľkej pozornosti, ktorú strana venuje regionálnej a komunálnej politike, ako aj využívaniu prostriedkov z fondov EÚ, čo sa odzrkadľuje aj na programatike strany a na jej stratégii pri obsadzovaní vládnych rezortov. Aj SDKÚ-DS počíta s pôsobením poslancov EP, ktorí sú členmi strany, v ústrednej rade strany (čl. 21, ods. 1).

Podrobne upravuje postavenie svojich poslancov v EP aj SMK. Spolu s poslancami NR SR za túto stranu majú ex offo štatút delegátov republikového kongresu (§ 27, ods. 2), poslanci EP sa podobne ako ďalší ústavní činitelia za túto stranu majú právo zúčastňovať na rokovaní republikovej rady (§ 28), pokiaľ neboli zvolení za jej riadnych členov. Vedúci poslaneckej skupiny SMK v EP je však riadnym členom republikového predsedníctva strany (§ 29, ods. 2). Stanovy strany zaväzujú poslancov SMK pôsobiť v poslaneckej skupine EPP (resp. vzhľadom na dobu schválenia stanov v marci 2007 EPP-ED). Pokiaľ má zastúpenie SMK v EP viac ako jedného poslanca, z vlastných radov zvolí vedúceho zastúpenia, ktorý je členom republikového predsedníctva strany. Ak zastúpenie strany tvorí iba jeden poslanec, ten sa automaticky stáva členom republikového predstavenstva. Vedúci zastúpenia predkladá správy republikovej rade a republikovému kongresu. Zároveň SMK zaväzuje svoje zastúpenie vyvíjať činnosť „v záujme realizácie programu strany, uznesení republikového predsedníctva, republikovej rady a republikového kongresu“ (§ 35).

V HZDS majú poslanci EP v zmysle stanov (čl. 13, ods. 8, 9) na republikovom sneme štatút delegáta s hlasom rozhodujúcim podobne ako poslanci NR SR a členovia vlády SR. Delegátsky mandát ústavných činitelov zaniká s uplynutím ich funkčného obdobia a vzniká dňom zvolenia do Národnej rady SR, Európskeho parlamentu alebo poverením za člena vlády. Predseda kontrolnej a rozhodcovskej komisie strany, poslanci Národnej rady SR, poslanci Európskeho parlamentu, členovia vlády, ak sú členmi ĽS-HZDS, majú taktiež právo zúčastiť sa na rokovaní republikového predstavenstva strany s hlasom poradným (čl. 13, ods. 18). Vedúci klubu poslancov alebo poslanec v Európskom parlamente je takisto členom republikového politického grémia strany s hlasom rozhodujúcim (čl. 13, ods. 27) ako výkonného orgánu strany. Predstavenstvo strany rozhoduje o otázkach kontaktov a kooperácie s politickými stranami v zahraničí, ale „európska integrácia strany“, resp. členstvo (zrejme sa rozumie členstvo v medzinárodných straníckych štruktúrach – pozn. aut.) je možné so súhlasom snemu (čl. 18, ods. 1). Stanovy ĽS-HZDS upravujú aj možnosť navrhovania komisára EÚ a odporúčania členov strany do odborných aparátov. Túto možnosť má republikové predstavenstvo strany (čl. 18, ods. 3).

Naproti tomu v prípade Smeru-SD stanovy neupravujú ďalšie zapojenie poslancov EP do činnosti strany, na druhej strane však poskytujú právomoc predsedníctvu rozhodovať o vylúčení toho člena zo strany, ktorý ako zvolený kandidát strany do NR SR alebo do EP „nevstúpi alebo vystúpi z poslaneckého klubu, alebo svojím konaním poškodzuje dobré meno strany alebo postavenie strany, alebo je v príkrom rozpore s programovými cieľmi a stanovami strany“ (čl. 12, ods. 6, písm. j.).

Pôsobenie svojich poslancov v EP a ich vzťah k stranickým orgánom neupravujú ani KSS, OKS, SNS, SaS a Most-Híd. V prípade dvoch posledne menovaných strán môže byť dôvodom to, že obe strany sa zatiaľ ešte nezúčastnili vo voľbách do EP, resp. nezískali v ňom žiadne zastúpenie. OKS síce z poslancov NR SR vytvára parlamentnú skupinu, ale v tejto súvislosti nespomína potenciálnych poslancov v EP (čl. 19).

Z uvedeného porovania vyplýva zvláštny kontrast najmä medzi KDH a čiastočne aj SDKÚ-DS na strane jednej a Smerom-SD na strane druhej. KDH a SDKÚ-DS, ktoré vo svojich programových dokumentoch, ako aj v politickom rozhodovaní neraz zaujímali kritické stanovisko voči viacerým politikám a prevládajúcim tendenciám v EÚ, počítali s účasťou poslancov EP na práci svojich stranických orgánov, a teda sa snažia zabezpečiť prepojenie medzi domácou a európskou úrovňou stranicej politiky. Smer-SD, používajúci euroentuziastickú rétoriku, s podobným riešením nepočíta, a to aj napriek tomu, že jeho zástupkyňa Monika Flašíková-Beňová bola po voľbách do EP v roku 2009 z hľadiska svojho funkčného zaradenia (podpredsedníčka poslaneckej skupiny druhej najväčšej frakcie v EP) najúspešnejšia europoslankyňa zo SR. Na druhej strane práve vo vnútri Smeru-SD sa v minulosti prejavovali najväčšie rozpory medzi zastúpením strany na európskej úrovni a vedením strany, keďže M. Flašíková-Beňová zaujímala otvorené kritické postoj ku koalícii so SNS⁸⁵. Euroentuziazmus SMK zodpovedá intenzite kontaktov vedenia tejto strany s jej zastúpením v EP, nízka miera zapojenia poslancov, resp. potenciálnych poslancov EP do vnútrostranického života v stranach ako SNS, SaS alebo OKS zodpovedá ich postolu k európskej integrácii.

⁸⁵ Pozri napr. Eurosocialisti sa ohradili voči Ficovi. *Sme*, 11. 7. 2006.

Európska integrácia a vzorce stranicej súťaže

Ak postoj k európskej integrácii predstavoval v slovenskej spoločnosti pred rokom 2002 konfliktnú líniu (tzv. cleavage), po roku 2002 jej úloha ako línie štiepenia značne poklesla. Rozdielne názory na budúcnosť EÚ a smerovanie integračných procesov nehrali klúčovú rolu pri zostavovaní vládnych koalícii. Napríklad vláda M. Dzurindu v rokoch 2002 – 2006 združovala SDKÚ-DS, SMK a ANO s podstatne entuziaskejším vzťahom k EÚ než euroskeptické KDH, euroentuziastický Smer-SD zasa vo vládnej koalícii spolupracoval s europragmatikmi z ĽS-HZDS a SNS (2006 – 2010) a následne vládu zostavili euroentuziastické SDKÚ-DS a Most-Híd s euroskeptickými stranami KDH a SaS. Na druhej strane absencia afiliácie s európskymi stranickými štruktúrami sa tematizovala vo volebných kampaniach ako argument diskvalifikujúci také strany ako ĽS-HZDS a v roku 2002 aj Smer-SD. V prípade ĽS-HZDS slovenské strany pravého stredu združené v EPP využili možnosť blokovať jeho pristúpenie do tejto európskej stranicej štruktúry, čím prehlbovali jeho medzinárodnú izoláciu.

V postintegračnom období sa však stranická súťaž, pôvodne prebiehajúca na celostátnnej a regionálnej úrovni, presunula aj na úroveň európsku. To umožňuje zapojenie viacerých zahraničných aktérov. Z hľadiska pôsobenia politických strán leží fažisko tejto súťaže na pôde EP. V mnohých aspektoch sa tam rozšírili staršie konflikty súvisiace s postavením maďarskej menšiny v SR a otázkou tzv. Benešových dekrétov. Tieto konflikty sa ešte pred vstupom do EÚ odohrávali napr. na pôde Parlamentného zhromaždenia Rady Európy a Parlamentného zhromaždenia OBSE, v ktorých poslanci za SMK neraz postupovali spoločne s poslancami zvolenými v Maďarskej republike, osobitne z pravicových politických strán.⁸⁶

Európsku dimeniu však nadobudol aj spor o tlačový zákon, ktorý NR SR prijala na jar 2008, t. j. v čase, keď parlamentnú väčšinu kontroloval Smer-SD. Pôvodne vnútropolitickej spor, v ktorom pravicová opozícia kritizovala viaceré ustanovenia prijatého zákona (napr. zakotvenie práva na odpoveď aj pre predstaviteľov politických elít), prerástol do sporu medzi dvoma najsilnejším frakciami v EP – socialistickou (PES)

⁸⁶ Pozri napr. POLÁČKOVÁ, Z.: Identita Maďarov na Slovensku. In: *Patriotizmus a šovinizmus*. Zborník z medzinárodnej konferencie. Ed. Štefan Morávek. Bratislava : Úrad vlády SR 2007, s. 101 – 102; NOVOTNÝ, P.: Paľba Maďarov nás nepotopila. In: *Hospodárske noviny*, 20. 1. 2010.

a EPP. Ak podpredseda frakcie PES Hannes Swoboda konštatoval, že „text tlačového zákona je podobný tlačovým zákonom v európskych krajinách“, predseda frakcie EPP-ED v EP Joseph Daul obvinil európskych socialistov z tolerovania „porušovania slobody slova slovenskou vládou“ a ich rozhodnutie označil za „oportunisticke a nezodpovedné“. Spochybnil aj oprávnenosť ich rozhodnutia umožniť obnovenie členstva Smeru-SD v PES.⁸⁷

Snaha o mobilizáciu voličov pred parlamentnými voľbami na Slovensku a v Maďarsku, ako aj spor medzi frakciami PES a EP ovplyvnili proces nominácie kandidáta SR na post komisára EÚ Maroša Šefčoviča, ktorého poslanec EP József Szájer (Fidesz) obvinil z rasistických protirómskych výrokov, pričom získal podporu poslaneckej frakcie EPP.⁸⁸ Popri eskalácii konfrontačnej rétoriky v súvislosti s predvolebnou kampanou v Maďarskej republike v pozadí sporu však bolo aj predchádzajúce odmietnutie kandidátky na post komisárky EK Rumjany Železovej, ktorú poslanci EP z iniciatívy PES odmietli v súvislosti s nejasnosťami okolo jej pôsobenia v spoločnosti Global Consult a neznalošťou humanitárnej problematiky, ktorá mala predstavovať jej portfólio.⁸⁹ Zároveň však priebeh sporu potvrdil potenciál pre tvorbu konsenzu na pôde európskych inštitúcií naprieč politickými stranami v otázkach, ktoré možno považovať za predmet národnostného záujmu SR, keďže za zmenu stanoviska frakcie EPP sa angažoval na rokovaniach s jej lídrami a s predsedom EP Jerzym Buzekom a predsedom Európskej komisie Josém Manuelom Barrosom aj predseda vtedajšej najsilnejšej opozičnej strany SDKÚ-DS Mikuláš Dzurinda.⁹⁰

Oveľa menej boli slovenské politické strany úspešné v snahe zabrániť jednostrannému prijatiu novely zákona o štátnom občianstve Maďarska v máji 2010. Legislatíva týkajúca sa udeľovania štátneho občianstva je v kompetencii členských štátov EÚ. Slovenské politické strany sa však snažili prostredníctvom neformálnych nástrojov, cestou negociácií na pôde európskych strán, presvedčiť vládnú stranu v Maďarsku, aby od riešenia, ktoré slovenské politické strany považovali za krok v rozpore so zásadami dobrých susedských vzťahov, upustila. Predseda SDKÚ-DS a volebná líderka strany Iveta Radičová sa pokúšali prostredníctvom

predsedu Európskej ľudovej strany (EPP) Wilfrieda Martensa presvedčiť dezignovaného maďarského premiéra Viktora Orbána na usporiadanie spoločného okrúhleho stola o zamýšľanej novele zákona s členskými subjektmi EPP zo Slovenskej republiky.⁹¹

Wilfried Martens požiadavku zohral rolu sprostredkovateľa však odmietol a zaujal postoj blízky V. Orbánovi, ktorý bol ochotný rokovať až po skončení volebnej kampane v SR, t. j. v čase po prijatí sporného zákona.⁹² Podľa slov jeho hovorcu „v súvislosti s jemu adresovanou slovenskou otázkou, aby organizoval v rámci EPP diskusiu za okrúhlym stolom o plánovanej novele maďarského zákona o štátnom občianstve, nemá čo povedať“. Riešenie formou medzistraníckych konzultácií odmietol aj predseda SMK Pál Csáky vzhľadom na to, že návrh zákona bol už v danom čase predložený na rokование parlamentu a podľa jeho slov Viktor Orbán by sa aj tak nechcel na takomto rokovaní zúčastniť.⁹³ Nevýrazná však bola aj reakcia PES, keď podpredseda poslaneckej frakcie Progresívnej aliancie socialistov a demokratov Hannes Swoboda po rokovaní s ministrom zahraničných vecí SR Miroslavom Lajčákom súce vyhlásil, že Maďarsko by „malo myslieť na svoje budúce európske predsedníctvo, ktoré má budovať mosty medzi Európanmi, a nie rozdeľovať ich“, zároveň však v súvislosti s účasťou SNS vo vládnej koalícii naznačil, že je potrebné vytvoriť „proeurópsky orientovanú“ slovenskú vládu „bez účasti extrémizmu“.⁹⁴

Záver

Problematika európskej integrácie, predovšetkým z hľadiska diskusie o budúcnosti EÚ, v prostredí slovenských politických strán pred rokom 2011 nepredstavovala tému väznejšej diskusie. Ako ukazovala kampane pred voľbami do Európskeho parlamentu, ale aj do NR SR, strany tejto téme nevenujú väznejšiu pozornosť. Venujú sa zväčša iba parciálnym aspektom, a aj problémy európskej integrácie vnímajú do veľkej miery cez prizmu postavenia národných štátov v EÚ.

⁸⁷ Socialistov a ľudovcov v EP rozdelil tlačový zákon. *EurActiv.sk*, 24. 4. 2008.

⁸⁸ Průběh „grilování“ potenciálních komisařů se vyostřil. In: *EurActiv.cz*, 14. 1. 2010; Ľudovcom nestačí Šefčovičovo vysvetlenie. In: *TASR*, 19. 1. 2010.

⁸⁹ Udalosti z Európskeho parlamentu majú dohru doma. *TV TA3*, Téma dňa, 22. 1. 2010.

⁹⁰ Rádiožurnál. Rozhlasová stanica Slovensko, 19. 1. 2010.

⁹¹ SDKÚ-DS: Sme radi, že slovenská vláda pochopila silu diplomacie. *TASR*, 18. 5. 2010; Fico: Arogantné Maďarsko. Chcem rokovať s Orbánom. *Aktuálne.sk*, 19. 5. 2011.

⁹² Okrúhly stôl na pôde EPP k maďarskému zákonomu o občianstve v máji nebude. *TASR*, 19. 5. 2010.

⁹³ Fico kosarat kapott Orbántól. *Új Szó*, roč. 63, č. 114, 20. 5. 2010.

⁹⁴ Správy STV, STV 1, 9. 6. 2010.

Voľby do EP sú iba okrajovo predmetom pozornosti politických strán, čo vyplýva na jednej strane z ich postavenia „volieb druhého rádu,” zároveň však v nich dominujú vnútropolitické témy a reflexia personálnych konfliktov vo vnútri politických strán. Malá pozornosť, ktorú politické strany venujú voľbám do EP a mobilizácii svojich voličov, spôsobuje, že pri extrémne nízkej účasti voličov⁹⁵ sa nevytvára priestor na etablovanie alternatívnych politických formácií, čo je charakteristické pre voľby do EP v iných členských štátach EÚ.⁹⁶ Pred voľbami do EP v roku 2004 vlastné programy, neraz iba v tézovitej podobe, vypracovali ANO, KDH, OKS, KSS, SDKÚ, Slobodné fórum, Smer-DS a SDĽ, ktoréj zástupcovia kandidovali na listine Smeru-DS. Ďalšie strany ako ĽS-HZDS, SMK, Ľudová únia a SNS svoje programy nevypracovali. Aj pre voľby do EP v roku 2004 platí konštatovanie G. Mesežníkova o voľbách do EP v roku 2009, podľa ktorého by viaceré politické strany mohli nosné časti svojich volebných programov využiť aj vo voľbách do NR SR.

Na úrovni politických strán diskusia o európskej integrácii mala pred rokom 2012 fragmentárny charakter aj v priebehu parlamentných voľieb a predvolebnej kampane. Spravidla sa koncentrovala na konkrétne otázky, nie na komplexnú analýzu záujmov SR v EÚ a budúcnosti tejto organizácie. Stranická programatika je v otázke EÚ založená skôr na heslach a emocionálnej rétorike, postoje politických strán podliehajú častým zmenám a sú podriadené záujmom strany na vnútropolitickej úrovni.

Európska integrácia zatiaľ nepredstavuje výraznejšiu *cleavage*, konfliktnú líniu, ktorá by štruktúrovala politické strany a mala zásadný význam pri vytváraní koalícii aj napriek tomu, že relevancia uvedenej otázky sa pred voľbami do NR SR v marci 2012 v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami zvýšila.

Po roku 2010 však bolo stabilným trendom preskupenie pozícii politických strán v tejto otázke, keď možno hovoriť o oslabení euroskeptickej línie v KDH. Táto strana sa po roku 2012 spoločne so Smerom-SD, stranou Most-Híd a SDKÚ-DS zaradila do tej skupiny politických strán, ktoré sa o EÚ vyslovujú v pozitívnych asociáciách a zdôrazňujú výhody európskej integrácie. Hlavnými predstaviteľmi euroskeptického prúdu v slovenskej politike sa stali SaS, Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti

⁹⁵ V roku 2004 sa vo voľbách do EP v SR zúčastnilo 16,96 % oprávnených voličov, v roku 2009 to bolo 19,64 % oprávnených voličov, t. j. v oboch prípadoch išlo o najnižšiu volebnú účasť v SR. Pozri: Štatistický úrad SR, 2004, 2009.

⁹⁶ ŠARADÍN, P.: Evropské voľby: vznik a vývoj teórií voľieb druhého rádu, c. d., s. 11 – 14.

a mimoparlamentná SNS, ktoré EÚ asociujú skôr s negatívnymi atribútmi a odmiatá prehľbovanie európskej integrácie. Explicitne však nepožadujú vystúpenie SR z EÚ. Charakteristické však je, že v prípade SaS a OĽaNO ide o protestné a antiestablishmentové zoskupenia.

Významnou zmenou v politickom diskurze o EÚ je teda konštituovanie euroskeptického tábora v slovenskej politike. Po roku 2011 prestal medzi najsilnejšími politickými stranami panovať konsenzus týkajúci sa názorov na zásadné otázky smerovania EÚ, ktorý sa sformoval ešte v predvstupovom procese a v prvých rokoch členstva SR v EÚ. Táto zmena zodpovedá zmenám preferencií slovenskej spoločnosti. Ak sa podľa prieskumov Eurobarometra v októbri 2004 EÚ tešila veľmi pozitívnomu obrazu v očiach 7 % respondentov a 41 % ju vnímalo skôr pozitívne, situácia sa ku koncu roku 2011 výrazne zmenila. Pozitívne vnímanie EÚ dosiahlo v slovenskej spoločnosti vrchol v máji 2007, keď sa veľmi pozitívnomu obrazu tešila u 10 % respondentov a skôr pozitívnomu u 48 %. Následne však podpora EÚ začala prudko klesať po novembri 2010. V tom čase ju ešte veľmi pozitívne vnímalo 6 % respondentov a 46 % skôr pozitívne, o rok neskôr (v novembri 2011) a v máji 2011 ju skôr pozitívne vnímalo iba 31 %, resp. 30 % respondentov. Veľmi pozitívnomu obrazu sa EÚ tešila iba v prípade 3 %, resp. 5 % respondentov.

Na druhej strane sa výrazne posilnil tábor odporcov EÚ. Ak do mája 2011 podiel respondentov, ktorí EÚ vnímali veľmi negatívne, neprekročil 3 % a spravidla sa pohyboval na zanedbateľnej úrovni 1 – 2 %, v novembri 2011 ich podiel narástol na 5 %. Takisto do mája 2011 sa podiel tých respondentov, ktorí EÚ vnímali „skôr negatívne“, pohyboval od 6 do 14 %, ale v novembri 2011 ich podiel dosiahol 21 % a len mierne, na 18 %, poklesol v máji 2012. Dlhodobo silnú pozíciu si v postintegrálnom období (od prieskumu v októbri 2004) udržiaval pozíciu segment respondentov, v očiach ktorých mala EÚ „neutrálny“ obraz – 33 % až 42 % respondentov. Práve tento tábor sa v máji 2012 (42 % respondentov) stal najsilnejším.⁹⁷ Silná pozícia segmentu spoločnosti, v očiach ktorého má EÚ neutrálny obraz, poskytuje stranickým elitám značný manévrovací priestor pri formulovaní stanovísk v otázke európskej integrácie a pri definovaní záujmov SR v rámci EÚ. Zároveň však segment

⁹⁷ Eurobarometer Surveys. EurobarometerInteractive Search System: In general, does the European Union conjure up for you a very positive, fairly positive, neutral, fairly negative or very negative image? Slovakia (from 10/2004 to 05/2012). http://ec.europa.eu/public_opinion/cf/showchart_line.cfm?keyID=2202&nationID=26,&startdate=2004.10&enddate=2012.05

spoločnosti, ktorý deklaruje kritický postoj voči EÚ, už na rozdiel od predvstupového obdobia, resp. od prvých rokov členstva SR v EÚ nemá marginálny charakter. Kritické nálady vo vzťahu k EÚ začali výraznejšie narastať nie v súvislosti s globálnou ekonomickou a finančnou krízou, ktorá sa začala v roku 2008, ale od jesene 2011. Je teda značne pravdepodobné, že konflikt týkajúci sa účasti SR na navýšení ESFR a zriadení ESM neovplyvnil iba postoje politických elít, ale aj postoje verejnosti. Z uvedeného hľadiska euroskeptická rétorika SaS, OĽaNO a SNS bola úspešná. Ak teda pred rokom 2010, resp. 2011 boli euroskeptické postoje skôr doménou politických elít než verejnosti, po jeseni 2011 sa etablovali aj vo verejnej mienke. Euroskeptické politické strany reflektujú pozície relevantného segmentu verejnosti a v prípade prehlbovania krízy eurózóny a európskej integrácie ako takej sa ich vplyv na politickej scéne bude etab洛ovať nadálej.

Dosiaľ nevýrazný priebeh diskusie o európskej integrácii, keď na strane politických elít neraz prevažuje intuitívny prístup, a otázky takého zásadného charakteru, akou bola napr. Lisabonská zmluva EÚ, sa dostali do vleku vnútropolitického sporu o tlačový zákon, sa podieľa na slabej pozícii slovenských politických strán na európskej úrovni. Európsku úniu vnímajú ako nástroj modernizácie SR, oveľa menej ako prostriedok realizácie národnno-štátnych záujmov.

Táto slabá pozícia dvoch najsilnejších politických strán v SR sa prejavila nielen v personálnej dimenzii pri obsadzovaní stranických a parlamentných funkcií v európskych politických stranách, ale aj v takej závažnej kauze, akou bola už spomínaná novela zákona o štátnom občianstve Maďarskej republiky, prijatá v máji 2010.

Hoci medzivládny faktor zohráva nadálej významnú úlohu v rámci EÚ a jej inštitúcií, skvalitnenie odborného zázemia v oblasti európskej problematiky a zlepšenie prepojenosti národnej a európskej úrovne politiky zostáva pre slovenské politické strany otvorenou výzvou. Z tohto hľadiska v období 2001 – 2012 zatial najefektívnejší model praktizovali strany KDH a SMK.

(Štúdia bola vypracovaná v rámci grantu VEGA č. 2/0036/15 Národnostátné záujmy SR v medzinárodných vzťahoch v post-integračnom období.)